

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №6 (70)
(чэрвень)

www.lit-bel.org www.novychas.org

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

АНОНС	
«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскае жыццё чэрвеня.....	c. 2.
«ГУТАРКА»: Сяргей Чыгрын і Янка САЛАМЕВІЧ.....	c. 3.
«ПАМЯЦЬ»: «Недапісаная паэма» Віталя СКАЛАБАНА.....	c. 4.
«ПАЭЗІЯ»: «Жыццё ў Ракаўскім прадмесці» Аксана ДАНІЛЬЧЫКІ.....	c. 5.
«ЭСЭ»: «Міцкевіча сон» Ганны МАТУСЕВІЧ.....	c. 6.
«ПАЭЗІЯ»: «Вяртанне ў 2003-і» Васіль ЗУЁНКА.....	c. 7.
«ПРОЗА»: алавяданне «Бляшанка «балтыкі №3»	
Ігара СІДАРУКА.....	c. 8-9.
«ПАЭЗІЯ»: вершы Юрасія ПАЦЮПІ і Зміцера ВІШНЁВА.....	c. 10.
«ПЕРАКЛАД»: аповед «Рыжы пашук» Пятра ФРАНКА	c. 11.
«АРХІВЫ»: Анатоль СІДАРЭВІЧ аб тым, як паўстаў аргкамітэт	
па стварэнні Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР	c. 12-13.
«НАРЫ»: Алеся ГІБОК-ГІБКОУСКІ пра народную песню	c. 14.
«СПАДЧЫНА»: Аляксей ДУБРОЎСКІ – пра забыты	
беларускі Алімп	c. 15.
«СВЕТ»: літаратурныя навіны замежжа	c. 16.

▶ ПАДЗЕЯ

ТРЫНАЦЦАЦЬ ЗОРАК

У Варне, культурной сталіцы Балгарыі, адбыўся шосты Міжнародны паэтычны фестываль «Славянскія абдоймы». Свята паэзіі было прысвачанае самаму значнаму дню ўсіх балгароў — дню Кірыла і Мяфодзія. Вынаходніцтва кірыліцы, якой карыстаецца шэраг славянскіх краін, стала для жыхароў Балгарыі сапраўдным брэндам, якім яны шчыра ганацца, якія раскручваюць, пра якія яны гавораць. У святочны дзень, 24 мая, па ўсёй краіне адбываюцца шматлікія масавыя гулянні. Людзі ідуць з транспарантамі, плакатамі, на якіх — цытаты з кніг, напісаных на кірыліцы.

На паэтычным фестывалі прысутнічалі больш за пяцьдзесят паэтаў з дванаццаці краін. Усе яны прадстаўлялі свае вершы, кнігі, напісаныя на розных славянскіх мовах. Ад Беларусі свята наведала Дзіяна Балыка.

«Мяне запрасілі на гэты фестываль, бо ў лютайскім нумары балгарскага літаратурна-мастацкага часопіса «Знані» выйшла нізка маіх вершаў з кнігі «Ціпер, сёння, назаўжды...», — распавяяла Дзіяна.

У дзені ад'езду ў Варну Дзіяна Балыка забрала з друкарні сігнальныя экзэмпляры свайго новага паэтычнага зборніка «P.S. 101 стихотворение для тэбя». Прэзентацыя кнігі адбывалася па-руску, бо гэта працоўная мова пісьменніцы. Але ж па-колькі яна была прадстаўніком Беларусі, ёй вельмі хацелася, каб калегі пачулі мілагучную

13 зvezdi
в славянското небе

славянскім небе». Кніга была падрыхтаваная спецыяльна да фестывалі. Яе склалі творы найлепшых паэтаў славянскага свету.

Чаму 13 зорак, калі славянскіх краін 12? Здагадацца зусім не складана: ад суседній рускай літаратуры ў кнігу ўвайшлі вершы «непадзельных» Ганны Ахматавай і Марыны Цвятаевай. Усе вершы, прадстаўленыя ў антalogii, падаюцца на мове арыгіналу, а таксама ў перакладзе на балгарскую. У кнігу ўвайшли вершы Ларысы Геніюш «Млын», «Плача ноч сузор’ямі...», «Ўста-

якой я пазнаёміўся ў 2008 годзе падчас міжнароднага паэтычнага фестывалю «Бялградскія сустрэчы». Яна на гэтым прэстыжным літаратурным форуме прадстаўляла балгарскую паэзію. Прычым рабіла гэта годна і прыгожа. Свяёй яркай, эмацыйнай, экспрэсійнай манерай паэтычнага чытання Элка літаральна зачаравала ўсіх удзельнікаў фестывалю. У тым ліку і мяне. Па вяртанні дадому я пераклаў на беларускую мову некалькі вершаў Элкі Няголовай, якія пазней былі надрукаваны ў першым нумары часопіса «Верасень».

Выход згаданай антalogii быў запланаваны ў межах аднаго з фестываліў акурат у юбілейны год Ларысы Геніюш, і таму, калі Элка прапанавала мне ўкладцы беларускую частку антalogii, я не на хвілю не засумніваўся — толькі Ларыса Геніюш. Чаму менавіта Геніюш? Бы стаяла галоўная ўмова — паэтика павінна ўласабляць сабой паэтычны твар Беларусі за ўсё ХХ стагоддзе. А хто яшчэ з беларускіх паэтаў крываў уласнае душы на зледзяньелых гулагаўскіх нарах здалёў напісаць: «Як жыць,

У бліжэйшы час вершы нашай Ларысы Геніюш можна будзе прачытаць не толькі на балгарскай мове, але і на польскай, сербскай, македонскай...

беларускую мову. Таму Дзіяна Балыка чытала свае вершы, напісаныя па-беларуску, а таксама пераклады беларускамоўных паэтаў.

Непасрэднае дачыненне да фестывалія «Славянскія абдоймы» меў і Эдуард Акулін, які быў укладальнікам беларускай часткі антalogii «13 зорак

вала сонца, як хвост паўліні...», «Танцуе дождж», «На веру», «Лён», «Зубры», «Не сумуйце», «Запій мне песню».

«Ідэя выдання Антalogii славянскай жаночай паэзіі належыць вядомай балгарскай паэты, заснавальніцы Славянскай акадэміі літаратуры і мастацтва Элцы Няголовай, з

дык жыць для Беларусі!»? Яна адна — мужная, нескароная, несмяротная, як сама Беларусь, Ларыса Геніюш. Безумоўна, факт выхаду Антalogii «13 зорак у славянскім небе» — гэта значная падзея ў літаратурным жыцці Беларусі, бо яна заўажна пашырае культурныя абсягі айчынай Паэзіі», — распавёў Эдуард Акулін.

Дзіяна Балыка призналася, што выхад вершаў Ларысы Геніюш побач з тэкстамі Цвятаевай, Ахматавай — значная падзея для беларускай літаратуры. «Падчас презентацыі я чытала вершы Ларысы Геніюш. Многія паэты захацелі перакласці Геніюш на розныя славянскія мовы. І я адразу зрабіла чатыры пераклады на рускую, каб аблегчыць працу паэтам. У бліжэйшы час вершы нашай Ларысы Геніюш можна будзе прачытаць не толькі на балгарскай мове, але і на польскай, сербскай, македонскай...»

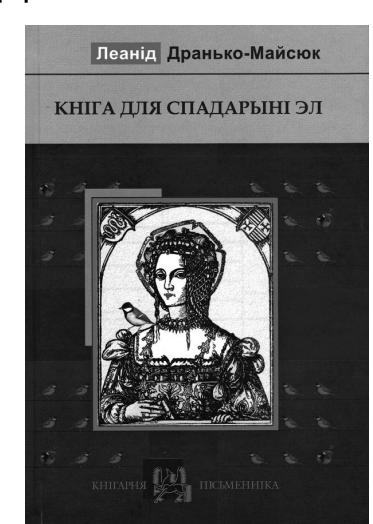
«Сярод усіх славянскіх моваў беларуская гучыць пяшчотней за іншыя!» — зазначыла Элка Няголова, заснавальніца Славянскай акадэміі літаратуры і мастацтва, філолаг, які ведае амаль усе славянскія мовы.

Ася ПАПЛАЙСКАЯ

▼ ВЫДАННЕ

«КНІГА ДЛЯ СПАДАРЫНІ ЭЛ»

Леанід Дранько-Майсюк.
Кніга для спадарыні Эл:
проза, вершы, п'еса / Мінск:
Кнігазбор, 2012. — 200 с. —
(Бібліятэка Саюза беларускіх
пісьменнікаў «Кнігарня
пісьменніка»; Вып. 27).

Вось што адзначыў сам аўтар пра свою новую кнігу і яе галоўнага персанажа: «Спадарыну Эл ідэальны беларускі ніяк не назавеш. Гэты сацыяльны тып узнік на мяжы XX і XXI стагоддзяў, псіхалагічна і партрэтна (вонкава!) ён ужо сфармаваўся... Кніга складаецца з пяці раздзелаў, і эта менавіта кніга, а не зборнік. З 2005 года, калі існаваў яшчэ адзіны Саюз пісьменнікаў, «Кніга для спадарыні Эл» знаходзілася ў дзяржавным выдавецтве «Мастацкая літаратура», у якім я, дарэчы, працаўваў да жніўня 2002 года. Кнігу паставілі ў план, на яе сабралі наклад (памятаю, было 1500 асобнікаў), зрабілі

вёрстку, выканалі мастацкае афармленне... Але за сем гадоў так і не выдалі. Чаму? Ды таму, што аўтар знаходзіўся ўжо не ў тым творчым калектыве...».

Кніга арыгінальна ўпрадавана, і ў першую чаргу — жанрава. Ад першай да апошняй старонкі яе яднае рытмічна-павеўны аўтарскі стыль.

▶ СЯМЕЙНАЕ

Янка САЛАМЕВІЧ: «ЛЮБЛЮ ЛАВІЦЬ ГАВАРКІЯ СЛОВЫ...»

Мой зямляк са Слонімшчыны беларускі пісменнік, літаратуразнаўц, бібліограф, энцыклапедыст і фальклорыст, лаурэат Дзяржайной прэміі Беларусі Янка САЛАМЕВІЧ у апошні час моцна хварэе. Вельмі хочацца спадзявацца, што ён ачуяне, што яшчэ пажыве на гэтым свеце — і мне зноў нагаворыць цэлую энцыклапедыю беларускага фальклору (пра які спадар Янка можа расказваць бясконца).

Даўно падрыхтавалі мы з ім кніжку-гутарку пра народную творчасць. Калі яна пабачыць свет — адзін Бог ведае. Таму для чытчоў «Новага часу» прапаную сёе-тое з нашых гутараў.

Сяргей Чыгрын

— Спадар Янка, ведаю, што Вы ўсё жыццё запісваеце беларускія прыпейкі, жарты, выразы, анекдоты, словам, фрыволъны фальклор. Дарэчы, ён у Беларусі слаба даследаваны. Ці не так?

— Няк я ляжаў у бальніцы, і ў галаву пачаў лезці гэты самы фрыволъны фальклор. Я пачаў яго запісваць. Ніл Гілевіч аднойчы сказаў, што такі фальклор у нас вельмі багаты, але пакуль ніхто яго не выдаваў асобным томам ці тамамі. Некалі ўкраінскі фальклорыст Уладзімір Гнацюк назіраў украінскага фрыволънага фальклору на некалькі тамоў. Але выдаў 2 тамы па-нямецку. Прапаў увесць цымус.

У 1949 годзе ў сваёй роднай вёсцы Вялікай Кракотка на Слонімшчыне на адным вяселлі я пачаў і запомніў такі тост: «Каб ваш ложак добра скрыпаў і да году сыноў выштаў!». Пасля, на вяселлі недзе ў 1980 годзе ў вёсцы Талькаўшчына на Слонімшчыне я за гэты тост выйграў першае месца...

Некалі Рыгор Барадулін пад псеўданімам Алесь Чабор надрукаваў у «ЛіМе» (1963, № 84) такую пароду на Алега Лойку (Лойка, праўда, думаў, што аўтар — Пятрусь Макаль):

З БДУ выходзяць у людзі,
Расце ў СПканадытату праслойка.
Калі зусім на рыфмы забудзе,
Дык акадэмікам стане Лойка.

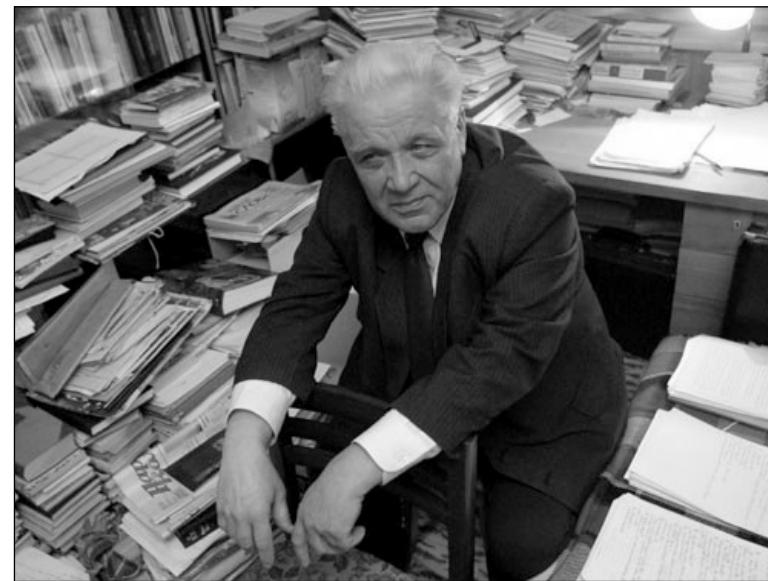
Якубу Коласу прыпісваюць слова, што найчасцей кажуць на вяселлях. Алег Лойка сцвярджаў, праўда, што гэта мо народныя слова з Мікалаеўшчыны:

Душа ў гарэлцы меру знае,
І лішку не бярэ ніколі —
Як ракам стаў,
Дык і даволі...

Бацька мой крычаў на карову, якая залезла ў агарод: «Вылазь, падло, каб табе моль голаў аб'еў!». Дурны смех мяне аж душыў, калі ўявіў карову з голай галавой — толькі рогі і чэреп, аб'едзеная моллю галава.

— Вы любіце лавіць і запамінаць яркія беларускія слова і выразы...

— Сапраўды, люблю лавіць яркія, гаваркія слова, фразеалагізмы — асаблівасці любой мовы. Ну скажы, у какіх ты сустракаў слова «аб'ясніць». Я ў рукапісе Янкі Купалы ў яго музеі трапіў на такі радок: «Няхай цябе аб'ясніць розум ясны». Здорава, праўда?! Бацька некалі казаў: «Мёрзлая зямля заскалела» (стала цвёрдаю

як скала). Ён успамінаў аднаго жыхара Кракоткі, які ёй блінцы: «сем мазаных, сем німазаных, сем сухама — збольшага перакусіў». І яшчэ чуў: маленькі хлопчык, не проста хлапчаня, а хлапчачок, не зладзейчык, а зладзяйчук. Тоўсты чалавек — паўтарак, раскалі — два будзе. Цётка Надзя ў Слоніме казала: «Некія гэтыя картоплі патрупяшлі». Пачуў ад бацькі таксама: ідзе нага за нагу, як назаўтра; е што гаварыць, ды німа чаго слухаць; з носа кап, ды ў рот хап; здохлік (той, хто кепска есць); трывухлій (з вялікім жыватом); ужэ наш суп у сватэ збираецца (пачаў кіснуць).

На вяселлі ў Салігорскім раёне казалі: «Дару вам кляновы ліст, каб першы сын быў трактарыст, гарманіст, праграміст ці яшчэ нейкі іст». Фёдар Янкоўскі некалі згадваў: «З мядком і цвік праглынеш»... Як бачыш, Сяргей, наплётубе табе кучу і горбу, меж і торбу.

— Вы даследавалі беларускі дзіцячы фальклор — гэты дзіўны феномен беларускай традыцыйнай культуры. Але ён таксама не выгадзены асобна. Том «Дзіцячы фальклор» (1972), які выйшаў у серыі «Беларуская народная творчасць», не ахапіў шмат тэкстаў, асабліва варыянтаў з многіх рэгіёнаў Беларусі. Зразумела, што адзін том і ёсць адзін... Што Вы можаце сказаць пра нашу вусна-пазытычную творчасць для дзяцей? Давайце пачнем з калыханак.

— Давай з калыханак — пазабрадавай бытавой ліркі. У нас многа варыянтаў (гэта ж адна са спецыфічных асаблівасцяў фальклору), менавіта варыянтаў, вядомых па ўсёй Беларусі песьнек. Прывяду некалькі прыкладаў гэтых даступных зместам і формаю, наўнай здзіцьненасцю, выразнасцю паэтычнага малюнка, прастатай кампазіцыі, абавязковай рыфмай — каб «складна было», твораў. А як яны развівалі дзіцячую фантазію, як спрыяло мисленню вобразамі!

Люлі, люлі, люлі,
Прылягелі куры.
Селі на варотах,
У чырвоных ботах.
Куры пазляталаї,
Боты паспадалі.

* * *

Люлі, люлі, люлі,
Пайшоў ком па дулі,
Памарозіў лапкі,
Скочыў на палаткі.
Сталі лапкі грэцца,
Німа дзе катку дзеца.

Як пасля такога не будзе ажыўляцца і працаўца дзіцячае ўяўленне?! Дарэчы, кот, і гэта ўсім вядома, — самы любімы персанаж нашых калыханак. Гэта і зразумела, ён быў у кожнай хаце, праз яго найперш малыя знаёміліся з жывёльным светам. Чаго толькі не прасілі ў ката ў калыханках (успомні цудоўную і памелоды калыханку Міхася Забайды-Суміцкага) — у класі малога ў люльку, пазабаўляць яго, каб хутчэй заснуў. Прынесці паясок, пайсці на таржок, каб купіць малому піражок, на вулку, каб купіць булку, і г. д.

— А гайчуканкі?

— У нас гайчуканка — гэта падкідаць дзіця на калене, каб не плакала, пагуляць з ім. Некалі мая баба Наталля співала нам такія гайчуканкі:

Гоп, камень-валун,
За каменем горка.
Пасяяла буракі,
А вырасла моркаў.

Малое само пачынае думаць і ўяўляць: як так, пасяяла буракі, а вырасла моркаў. Відаць, недарэка пераблытала насенне. Што яна не бачыла, што сее? Ці што?!

— Адным з жанраў дзіцячага фальклора з'яўляюцца лічылкі...

— Лічылкі вельмі простины па змесце і форме, часам нават без усялякага сэнсу, абы складна было:

Анцы, цванцы,
Трычы, ричы,
Эны, бэны,
Мэны-вэк.

* * *

Кацілася торба
З высокага горба.
А ў той торбі
Хлеб, пішаніца.

З кім ты хочаш
Падзяліцца?

* * *

Міхась, Сяпан,
Падай стакан.
Падай лімон,
Выходзь вон.

Ёсць яшчэ заклічкі, прыгаворкі. Нашых варыянтаў, па-мойму, у друку не было:

Дажджык, дажджык,
Секані.
Я паеду на кані.
Богу маліцца,
Хрысту хрысціцца.

— У 1989 годзе Вы выдали цэлую кніжку беларускіх загадак.

— Да вайні на Палессі ад 16-гадовай дзяўчынкі рускага фальклорысткі Рыбакова запісала больш за 100 загадак. Яны ў том «Беларускай народнай творчасці» не ўрайшлі. У нас іх безліч...

— А скорагаворкі?

— Гэта ж скарб для любога лагапеда (беларускамоўнага найхутчэй не знайдзеш). Пасправубі сказаць, вымавіць спалучэнне нялігkіх літар ці складоў хутка, каб не зблытацца. Напрыклад, «Дзе цётчынаму дзядзьку дзеца?». Дарэчы, я сам гэта прыдумаў. Памойму, у чытанкі для дзяцей іх трэба ўключыць паболей. Ці мно-га іх выдавалася асобнымі кніжкамі? Я ведаю пакуль толькі сваю: «Мама Мышка сушыла шышкі». У такія чытанкі, відаць, трэба ўключыць і аўтарскія творы. Многія нашыя паэты спрабуюць іх пісаць. Гэта ж гульня са словам, выпрабаванне яго ёўфанічных магчымасцей.

— Цяпер сталі папулярнымі страшылкі. Рассіцы нават пішуць пра іх наўковыя даследаванні.

— Я да іх стаўлюся неяк кансерватаўна. Лічу, што яны нічому добраю дзяцей не навучаць. Але дзеци любяць страшылкі. Асабліва сучасныя. Калі я чытаў лекцыі па беларускім фальклоры (1988–1997 гады), прасіў студэнтаў даваць мне праклёні і страшылкі. І быў здзіўлены, калі адна студэнтка-мінчанка, якая працавала ў дзіцячым садку, дала мне тэксты на беларускай мове. Ну, ці не цікавая сваёй незвычайнасцю такая страшылка (а можа, праста гумарэска):

Дзедка старэнкы
Пайшоў у лясок,
Дзедка старэнкы
Прысеў на пяняк.
Выбух!
Доўга над лесам
Ляталі штаны —
Гэта праклятае
Рэха вайні.

Каб спыніць тых малых, якія разышліся не на жарты, у нас казалі:

Мышка здохла,
Хвост аблез.
Хто прамовіць,
Той і з'есць.

Ніхто не хацеў есці здохлую мыш, таму адразу замаўкалі...

...Мяне заўсёды расчульвалі песенькі ў казках. Яны нейкія вельмі сентыментальныя, бышчам разлічаны, каб малое пашкадавала персанажаў, што трапілі ў бяду. Вось як жаласна пеўнік, якога ліса схапіла, абдурыўши, просіць катка:

Коце, браце,
Мяне ліска нясе
У высокі горы,
У глыбокі норы.
Па барах, па каменні,
Па ўсялякім зеллі.
Ратуй, братка, мяне,
Адбяры мяне ў яе.

У казцы каза просіцца ў сваіх казлянят, каб адчынілі:

Дзетачкі, казлянятчакі,
Я ваша мама.
Чуць дадому прыйшла,
Малачка прынясла.
Поўны цыцы малачыцы.

Слухаючы казку, перажываючы за персанажаў, малая ўнучка з вочкамі, поўнымі слёз, прыціскаеца да цябе, ёй страшна, яна іх шкадуе, гатовая вось-вось заплакаць.

Цепяху, лепяху,
Сем вёраст па маху.
Плыве па балоце змей.

Малая перажывае, што гэтая пачвара можа паесці галоўных герояў, якія робяць дабро людзям. Думаю, што тут болей спагаднасці, дабрыні, светлых пачуццяў, чым у расійскіх страшылках:

Маленький мальчик
Нашёл пулёмёт,
Больше в деревне
Никто не живёт...

Ну, скажы праўду, чаму могуць навучыць такія «твормы»? Не так сабе на радзінах беларусы жадаюць немаўляці тры долі ўзяці: хлебавую, салівавую, здаровейскую. Толькі калі змалку ў дзіцяці будзе закладзена тое, што вучыць яго добраю, светламу, спагаднаму, у будучым народзіць Чалавека, народзіць тую асобу, якая будзе думаць не толькі пра сябе, а і пра іншых.

Усяму гэтаму выдатна вучыць наш дзіцячы фальклор. Таму і кажу, што лепшыя ўзоры трэба збіраць, друкаваць, каб выхаванне маладога пакалення ішло на высокім педагогічным узроўні, каб яно раслю здаровае, вясёле, радаснае, каб любіла бацькоў сваіх, суседзяў, усіх добрых людзей, каб думала, як не перашкаджаць жыць іншым, як дапамагаць слабейшым, як шкадаваць ўсё жывое на зямлі.

Сяргей Чыгрын

▶ АСОБА

«ЯКОГА КОЛЕРУ НЕБА?»

Нас пазнаёміла «Беларуская Энцыклапедыя». Не, разам мы не працавалі. Віталь Уладзіміравіч СКАЛАБАН прыйшоў працаўць у выдавецтва, калі я яшчэ не нарадзілася, і сышоў раней, чым я прыйшла ў рэдакцыю літаратуры і мастацтва. Але ж ёй часта завітваў, і ягоная знакамітая ўсмешка, і ягоныя «энцыклапедычныя» веды, і ягоная добрая гарэзлівасць, дзякую Богу, не абмінулі мяне.

Вядомы гісторык і архівіст, які вышыгнуў «з таго свету» не адзін дакумент, у душы быў Паэтам. Паэзія нас і аб'яднала. А яшчэ каханне. Віталь Уладзіміравіч палобіў вершы Валерыя Ліпневіча ў той час, калі сам аўтар быў майм дзіцячым каханнем. Пасля я вырасла, сустрэлася са Скалабанам, і мы любілі гэтыя вершы разам. Можна сказаць, што Віталь Уладзіміравіч агучваў напамяць мае першыя пачуцці.

Аднойчы ўвесну ён прынёс мне адбіткы на друкарцы «Восеньскія песні» і напісаў ад рукі падзагаловак: «Недапісаная паэма». У адным з вершаў былі такія радкі:

*Пазвані мне і спытай,
Што-небудзь.*

Аксана СПРЫНЧАН

*Спытай, якога колеру неба,
Спытай, ці распусцілася лісце
на дрэвах.*

Я патэлефанавала і спытала: «Якога колеру неба?» Цяпер нас лучыла неба. Толькі надалей тэлефанаваў і пытаўся: «Якога колеру неба?» сам Віталь Уладзіміравіч. Наша размова праз тэлефон шмат гадоў пачыналася з гэтага пытання. Асабліва ён любіў яго задаваць, калі быў у дарозе: у Рыгу ці Маскву, з Ляхавіч ці з Пецярбурга.

Яшчэ ў 2005 годзе ён напісаў мені:

*Прыйшила
Радоўка
Плакаць
Да
Мяне
У адзіноце без цябе*

Ды радоўка прыйшла да мяне. То, што Віталь Скалабан знайшоў, апубліковаў, напісаў, застаецца. Адно нікто ў мяне ніколі не спытае: «Якога колеру неба?». Але я працяжаў адказваць на пытанні з «Недапісанай паэмой».

Віталь Скалабан і Аксана Спрынчан

ВОСЕНЬСКІЯ ПЕСНІ (НЕДАПІСАННАЯ ПАЭМА)

Віталь СКАЛАБАН

*З расы і туману
Выпльываеш, як абраz,
Ты, моя мілая.*

Суніцы

I
*Лісліўцы, упадзіце ніц,
Ляжыце ў эдраніценні!
Сваёй каханай я набраў суніц,
Лавіце дзіўныя імгненні!*

II
*Цябе не было цлае лета,
І як я цяпер ні сілюся,
Акрамя будзённага летняга тлуму —
Нічога не магу ўспомніць.*

III
*Вясною мы разам куплялі білет,
А потым нешта адбылося, што —
не ведаю,
І ты не дазволіла праводзіць цябе ў дарогу,
Сказала, што на ўсё мінулае
Нам абодвум трэба забыцца.*

IV
*Мы помнім усё, да драбніцы,
Я лета не помню.
Не, успомні!
Ехаў у аўтобусе
І мне здалося, што ты са мною.
Аўтобус спыніўся ў лесе,
Я назбіраў суніц
І доўга не мог зразумець, дзе ты*

падзелася.

V
*Людзі сходзяцца і разыходзяцца.
Мы з табою, апантаныя, адзін да аднаго
кінуліся,
А як разлучыцца — не ведаем.
Надумаўся збегчы ад цябе самалётам,
Зашиліў прывязныя рамяні і, суцішаны,
заснуй.
Пачало сніца, што ўмольваю лётчыка*

над тым лесам

*Праляцець нізка-нізка,
Каб льга было разглядзець суніцы.*

*Пазвані мне і спытай,
Што-небудзь.
Спытай, якога колеру неба,
Спытай, ці распусцілася лісце на дрэвах.
Пазвані мне і спытай,
Што-небудзь.*

*Пазвані мне і папрасі,
Што-небудзь.
Папрасі напісаць табе песню,
Папрасі...
Пазвані мне і папрасі,
Што-небудзь.
Ты пазваніла.
Нічога не спытала.
Папрасіла.*

*Папрасіла купіць табе білеты.
У кіно.
Два.*

*Як я шкадую,
Што каля твайго дома
Няма маленъкай, на тры столікі, кавярні.
Я прыходзіў бы туды кожны вечар,
Быццам бы да цябе ў госci.
Піў каву, курыў і пісаў бы верши.*

Чацвер

*Мо чулі? Знік чацвер.
Цяпер за серадою мкненца пятніца.
А людзі кажуць мне — не вер.
Крычаць: «Такое не здараеца!»*

*Наіўныя, хвалююцца яны,
Архіўнымі паперкамі размахваюць,
Калейкаю нясыць календары
І міне глядзець у іх загадваюць.*

*Адкуль ім ведаць, што ў чацвер,
Цябе паслухаўшы, я ўздумаў
Пахаваць каханне.
Магілу вырыў, дамавіну недзе спёр,
Намер свой жудасны адкладаў я
да змяркання.
Як раптам чую, мой чацвер,*

*Мой друг гаротны
Крычыць: «Спыніся! Хавай мяне.
Яно — жывое. А я — мёртвы».*

*Мо чулі? Знік чацвер.
Цяпер за серадою мкненца пятніца.
А людзі кажуць мне — не вер.
Крычаць: «Такое не здараеца!»*

*Кожны вечар кажу табе «Дабранач»
І, у чаканні твайго з'яўлення, засынаю.
Раніцою кажу табе «Добрай раніцы»,
А потым увесь дзень чакаю незвычайнага
вечара,
Каб сказаць табе «Дабранач».*

*Іду каля «Лакомкі»
І думаю, што трэба կупіць цукерак.
...Прынясу цукеркі, якія табе вельмі
падабаюцца.
Ты ўсміхнешся, скажаш дзякую і зноў
замаркошіся.
Я пастаю, пагляджу на цябе і пайду.
Пачую нечыя крокі і заспываю песню.*

*Кали мне надаўчыла жыць у мінулым,
Гаварыць з табою і нічога не чуць у адказ,
Кали не змог уяўіць слова твае,
Такія знаёмія і такія чаканыя,
Але заўсёды розныя,
Я пазваніў табе.
Мусіць, ты падумала, што я ўжо
зусім звар'яце,
Бо папрасіў заспываць нашу песню
пра туманы.*

* Калідная тэлеграма:

*У старым і новым годзе, ўначы і ўзінь,
узімку і ў летку, заўжды і паўсюль —
на паўночным узбрэжжы Чорнага мора
і на паўднёвым узбрэжжы Белага мора,
у Маскве і Ленінградзе, Шуміліна і Берасці
я стаю на каленях і целую
твае пляшочнія руки.*

Ідзеш ты раніцою. Лугам.
У салатнай доўгай сукні.
На шыі — крыжык залаты.
Далей ад ляманту і тлуму
Нясеши сваю надзею ў далечыні.
Сонейка маё, то пойдзем разам!
Адной дарогай
Нам будзе весялей ісці.
Тваю надзею і маю трывогу
За дзень мы перакажам у лісты.
Лісты адправім на Зямлю з туманам —
Хай людзі пачытаюць іх
За кавай, каньяком ці ліманадам
І ўспомняюць пра твой крыжык залаты.

 Раніцою на лузе,
З рамонкаў і траў,

ВЕРШЫ

ЖЫЩЁ Ў РАКАЎСКІМ ПРАДМЕСЦІ

Аксана ДАНІЛЬЧЫК

Подых вясны над шашой, над абуджаным лесам,
Таюць снягі, безузынна ад ранку імжыцы,
Неверагодны Шырліц кіруе сваім «Мэрсэдэсам»
І дасягае нарэшце сапраўднай швейцарскай мяжы.

Істы арыеи, ён зневине зусім не хвалюеца,
Хоць небараока прафесар, стары ідыёт,
Зноў не заўважыў трывклятых вазонаў на Кветкавай вуліцы,
Зноў не заўважыў — і вось ён, апошні палёт.

Здзекліва птушкі спяваюць у краі багатым,
Тут без вайны ідyllична швейцарцы жывуць.
Ён засынае і спіць беларускія хаты,
Родныя нівы, залітую сонцам траву.

Потым купляе ў дарогу швейцарскіх дэлікатэсаў,
І — на галодны Берлін, сцяўшы волю ў магутны купак.
Неверагодны Шырліц кіруе сваім «Мэрсэдэсам»,
Толькі імгненні, як кулі, ляцяць у шырокі прасцяг.

лабавое шкло зацирушана першым снегам
спрабую адхукаць пальцы і глядзіць
як холад паступова авалодзеа горадам
у якім паходана шчасце
рассыпана рысавымі зярніткамі па яго лесвіцах
знітаванае з водарамі кавы і паҳам бензіну
разаслананае па закінутых будынках
без права перапісі
горадам у якім паходана гісторыя
у яго вокнах я бачу адбіткі знаёмых твараў

гендерна-ухілены верш

Тым, у каго ўсё наперадзе

Я скажу вам, дзяўчата, што ў нашых умовах
Нарадзіць презідэнта, відавочна, будзе недастаткова.
Бо цяпер і ўдзень, і ўнача Трэба будзе яго берагчы.
Тут выхадзяць на працу штодзённа
Ірадавы легіёны
І адвозяць маленкіх дзетак У калоніі для малалетак.

Трэба будзе вучыць адмыслова Шанаваць беларускае слова.
І насуперак розным сумненням, Назапасіўши процыму цярпення,
Давядзецца яму тлумачыць, Што ёсьць прауда і кім ёсьць маці,
І чаму ў нашай роднай краіне Не заўсёды ёсьць месца жанчыне.

Беражыце яго, беражыце, І вучыце, вучыце, вучыце Справядлівасці, годнасці, сіле І размаху магутнаму крылля, Далікатным учынкам і крокам, Разважанням заўсёды глыбокім, І яшчэ хай запомніць, дарчы, Мець і быць — гэта розныя рэчы.

P.S. Толькі я маю думку такую:
А давайце дзяўчынку ўзгадуем!

зона маўчання

як заціхае перад бурай свет навакольны, а пасля раптоўна адчуваюць людзі зямлі напружанай дыханне

Фото Аксаны ДАНІЛЬЧЫК

калі спыняюцца ўсе рэчкі а рыбы дасягаюць дна і птушкі стрымліваюць голас каб гэтай цішы не парапніць па ўсіх вятрах і кантынентах па ўсёй бязмежнасці зямной вібруе чуйнае паветра блакітнай хвяляю трывогі і нашых душаў абalonki танчэюць пад яго рукой і высыпаюцца паучуці на непраходную дарогу на вежах круцияца радары і пачынаеца адлік зваротны да крытычнай кропкі дзе ў перспектыве толькі мінус а шыкт напружаных вайскоўцаў ад нечаканасці прыціх і нахіляючы голавы калашнікавых преч адкінуў

хачу забыцца што ёсьць страх хачу забыцца што нам даводзіца за ворагаў маліцца што вераб'і хаваюцца пад дах злавесны лёд навіс на абрацах што нейкі ціхі голас шэпча за ворагаў трэба не проста маліцца у ворагаў трэба вучыцца забыцца пустыя размовы вучыцца перамагаць паступова вучыцца перамагаць раптоўна са стараннем падвоенным і сіні снег цяч прадоннем рэж і адгукаеца даўлікі смех я стаўлю свечку і — наперад step by step

услаўленне мужчынаў

бываюць дні калі ніякая сцервалогія не дапамагае расставіць кропкі над пакласці з паслаць у такія дні як выдраныя старонкі з жыцця жанчыны любога веку але дапамога прыходзіць з нечаканага боку бо на свеце ёсьць

там круціць флюгер лічбу пакрыёма год перад-рэпрэсійны дваццаць сёмы зусім нябачны ў тлуме гарадскім і толькі сілаю павелічэння вяртаюца да лёгкія імгненні як лёгкі пах як воблака як дым

і можна бачыць зноў на вулках гэтых драўляных Менск і маладых паэтаві ні высылак ні страчаных гадоў на некранутых дворыках Нямігі ляжаць іх недапісаныя кнігі да лепшых дзён да самых лепшых сноў

калі Вы стаіце насупраць мяне такі рэальны такі сапраўдны і даверліва гаворыце пра наступныя цяжкія але ўдарныя пяць гадоў хіба я могу Вас пакрыўдзіць хіба я могу сказаць што я не старышыня ніякай камісіі і нават ніколі не кідала за Вас белы шар але маё маленькае змаганне за родныя літары мае куды большы сэнс чым усё Вашае змаганне за ўладу бо ў гісторыі якая не мае ўмоўнага ладу але якую імкнуща перапісаць зноў і зноў нішто не апраўдае разбітых галоў а высакароднасць пакуль яшчэ нікто не адмяняў

трава астывае ад першай спёкі лёгкі туман падступае пад вокны чуеш раптоўны рык мататыклай сярод вечаровых шпачыных спеваў і разумееш: яны прыйшли

прыйшли каб сцвердзіць сваю прысутнасць сваё права на хуткасць і безразважны палёт

а на вуліцы дрэвы як панкі нататырылі свае іракезы і готовыя кінуцца ў бойку з кожным хто іншай веры для такіх не бывае намераў яны адразу б'юць без анікай меры

ці мае ў глабальнym кантэксле ўсё гэта якое-небудзь значэнне праста святло і такое ўзаемнае пранікненне і часця і болю і галавакружных нябесаў калі мае руки сплятаюцца з промнямі сонца на лініях лесу

перапынак

на тэррасе з каванымі парэнчамі на фоне індустрыйнага краявіду у межах здраницелага часу і ўласнаручна здзеісненых абяцанняў купаюся ў сонечных промнях разам з вераб'ямі падлічваю флюгеры пазначаю літары перакрэсліваю рэчы што стравілі актальнасць і не маюць болей ні колеру ні паху ні глыбіні так падводзяць рапункі робяць разлікі і спрабуючы вызваліцца ад неверагоднай стомы просіць каву за кавай

паветра паствупова выцясняеца водарамі свежаспечанага хлеба які нагадвае пра нешта можа быць пра адзінае што мае сэнс і калі апускаюцца руکі ад марнасці намаганняў вярнуць гэтай краіне яе сапраўдныя колеры ён прымушае глядзець у очы жыццю якое гайдaeца на тонкіх ножках па брукаванцы і ўсміхаеца блакітнымі ружамі «haute couture»

ГЕНДЭР

МІЦКЕВІЧАЎ СОН, або QUO VADIS?

Ганна МАТУСЕВІЧ

*Падаюць сняжынкі —
дыяменты-росы,
Падаюць, бялюткі,
за майм вакном...
Расчасалі вішні
шоўкавыя косы
і ўранілі долу
снегавыя вянок.*

*А ў душы квяцістасць
і такая свежасць,
і з вачэй усмешкі
сыплюцца на снег.
Зноў зіма паспала
снежныя кілімы,
зажурыйла беллю
паплавы-лугі...
І прыходзіць радасць
у красе маўклівай.
Адплываюць хвілі
смутку і тугі...*

Усталла, як заўжды, на досвітку, а ў душы гучыць Паўлюкоў спеў. Але заміж ягонай радасці ды ўрачыстасці маё сэрца працінаюць моцныя несупынныя боль і трывога... Адкуль яны?.. За вакном, хоць і не падалі сняжынкі, ды ляжаў снег, быў марозік, і ўвесі той дзень стаяла зіма.

Памінулася прагнаць трывогу і супішыць боль, але дамаглася адваротна, бо пачула нават гукі роквіему. Я ўжо ведала, што гэты боль — не асабістая з'ява, і пры даследаванні ягонай прычыны трэба ўжыць сінтэз, глыбока ўзараўшы векавую, ды амаль што некранутую ніву. А ў туго раніцу я сабралася й рушыла, вось так з болем і трывогай, у далёкую дарогу, ужо ведаючы, якая праца, падобная да немінучай выратавальнай аперацыі, чакае мяне наперадзе.

«Нас, ап'янельных ад любові да вёскі, вылушчвалі па аднаму», — напіша Ларыса Геніюш у сваёй «Споведзі». Паўлюку Трусу, як і Максіму Багдановічу, пашчасціла толькі ў тым, што яны сыйшлі маладымі, так што да іх не дацигнулася хцівая рука бязлітасных інквізітараў ХХ стагоддзя, і яны пакінулі нам і сваю Радасць, і Урачыстасць. Радасцю і Урачыстасцю мы зможам выпраставаць сабе Шлях і рушыць па ім да Новае Літвы. Толькі трэба сабраць новых, дзіўных, тых, якія разумеюць Радасць і Урачыстасць; сабраць і ўз'яднаць Радасцю і Урачыстасцю.

АДАМ МІЦКЕВІЧ

СНІЛА СІЕ ЗІМА...

*Śniła się zima, ja biegłem w szeregu,
Za procesyją pod niebem, po śniegu.
Nie wiem, skąd wiem, że na brzeg Jordanu
Idziem, i w górze odgłos: «Chwala Panu,
Pokoj trzem królowi, ludy! do Jordanu!»...*

СНІЛАСЯ ЗІМА...

*Меў сон у Дрэздане 1832, марта 23,
каторы цёмны і для мяне незразумелы.
Устаўши, запісаў вершам. Зара, 1840, перапісваю для памяці.*

*Снілася зіма, быццам бег я па снезе,
За працэсіяй у доўгім шарэзе.
Нібыта ідзэм мы на бераг Ярдану,
І згары пагалоска: «Хвала Пану!
Спакой тром каралім, люб! да Ярдану!»
Людзі абок мяне ішлі дўвумя радамі,
Старцы, кабеты і дзеци у пары.
Тыя, што справа, ішлі ў белых строях;
Тыя, што злева — ў жалобных апонах,
Са свечкамі ішлі і трymали іх к долу
Полымяем.
Свечкі гарэлі, як золата стрэлаў.
А хто без святла ішлі, што па правіцы,*

*Кожны нёс кветкі ў руцэ замест свечай.
Зірнуў я на твары, і шмат мне знаёмых,
Злякаўся, бо ўсе, як скала, нерухомы.
Потым справа выходзіць асоба адна,
Праз заслону свяцяца вочы яе давідна.
Стала пры мне. Потым выбег хлапчына
І заклінае падаць хоць грашыну
Дзеля айца. Даў яму грош, а яна — удвая.
Даў яму зноў, яна зноў удвая.
Збегліся любі, мы золата шнарым,
Хто з нас дасць болей, даёмы шукаем.
Стыд нам! Ужо далі ўсе, што мелі
пакункі.*

*Людзі лаюць хлапца: «Аддаі ім,
жартунчык!»
«Аддам, — кажа хлопец, — ежэлі жалка». Але назад прыняль мы ўжо не хачелі,
Постаць жагнала мяне рукой белай.
Потым слонца ўзышило, снег не згінуў,
Але, як птах белы, скрыдлы развінуў
І палацеў; усё неба адкрылася,
А наваколле ѡўплем блакітам зрабілася.
Учыў пах Italii, руж і язміну,
Ружай пахнула гара Палятыну.
З'явілася Ева,
У белай сукенцы, уbranej ў ружы,
Як на Альбаньскай гары тая відзежа...
Танцуці між ёю адной матылі,
Здалася — узносіца і не кранае зямлі.
Пекнасць у твары, як Прамяненне
Паньскае,
Зрок утапіла ў возера Альбаньскае.
Спакойна глядзіць і не рушыць павекаў,
Як бы ў тай глыбі блакітнай, далёкай.
Адбітак ablіtcha свайго назірала,
Прад возерам ружы рукою папраўляла,
Хацеў прывітаць, але сілы не маю;
Памінуўся я мовіць — не прамаўляю.
Але раскоша мая, ах, раскоша сонная!..
Хто ж раскажа? — яна мацнейшая
ад дзённай,
Слязней і мілей, бо ява — жар слонца,
А сон — ціхі месяцы, лагоднасць.
Нарэшце ўзяў за руку яе збоку,
Зірнула яна ка мне з сумам у воку,
Ціха прамовіў: «Сястра мая,
Чуецца шчасце так дзіўна, глыбока
Мне ў тваім зроку,
Што здаецца мне, ест у касыце!». Яна мне сказала з усмехам дзіўячым:
«Бацькі мае хочуць з іным мяне сватаць,
Але я мару ластаўкай лётаци!*

*Маю я скрыдлы, зірні, які птах з мяне!
Вось палячу свае пёры паплюхаху ў Немне.
Аб усіх тваіх прыяцелях ведама мне,
іх здарэннях,
Усе па касцёлах ляжасць у скляпеннях,
Мушу ў лясах і вазёрах блукаці,
У дрэзі пантытаць і на зёліках гадаці.
Яны аб табе рэчы дзіўныя ведаюць,
Пра ўсё, дзе бываў,
што рабіў, апанедаўць!».*

*Слухаў, і мне не здавалася цёмнай
Мова яе, хоць так дзіўна ў таемна.
Мне падалася: я сам магу лётаци,
І панрасіўся я ўзяць у палёт мяне.
Толькі злякаўся, бо хоча на долы ісці,
Пра мяне пытаць дрэзы, кусты.
Грэхомні я раттам базэрсты,
Хвілі пустоты, запады шаленства.
І чулае сэрца на часткі раздзёрта было,
Што ані кахання, ні неба не варта яно.
Потым убачыў я ластаўку ў лёце,
Ляцела за ёй як бы войска чарноты,
Сосны і ліпы, чабры і палыны
Сведчылі проці мяне мае віны.
Прабудзіўся ablіtcham я к небу,
Накрыж рукамі, як бы да пагрэбу.
Сон мой быў ціхі. Цяклі яшчэ слёзы
Часта па твары, пахнулі свежым
Пахам Italii, пахам язміну
І гор Альбаньскіх, і руж Палітыну.*

Вершы гэтая былі пісаны як прыходзілі, без намыслу і паправак.
(З'явігі Паэты).*

* Пераклад зроблены Ганнай Матусевіч
13–16.03.00 г. на начных дзяжурствах
вартайніка ў школе №1

Дык вось адкуль ідуць мой боль і мая трывога! У Міцкевічым Сне таксама пададзены малюнак зімы, але зусім іншы. Ідзе працэсія па снезе да Ярдану. Працэсія падзелена на правых, Ясных, бо яны ішлі ў белых строях, і левых, Цёмных, бо гэтыя ішлі ў жалобных апонах. Я Ясныя, і Цёмныя, пэўна, усе яны шукаюць адказу на пастаўленое спрадвеку перад кожным пытаннем: QUO VADIS? I готае шуканне падобнае да засяроджанай працы, але хутчай да працяглай, зацягтай бітвы, дзе адзін бок упарты не прызнае другога, бо твары як скала нерухомы. Нібыта яны не могуць раскідвацца на дробязі, калі прад імі стаіць такое велічнае пытанне! Калі гэта — урачыстасць, дык яна надуманая, вонкавая, чыста фармальная: проста йдзе працэсія з кветкамі ды свечкамі.

Тут ані німа Жывой Урачыстасці Душы, якая проста шугае з Паўлюковага вершу, так што здаеща адна яна ў жыве ў ім, з'яўляеца галоўнаю герайнню гэтага твору. Абодва вершы толькі на пачатку перагукваюцца словамі аб зіме, на гэтым іх фармальная падабенства і сканчаецца. Пачаўся Урачыстасцю, ёю ж і заканчваецца Паўлюкоў верш, як жыццё ў Максіма: У краіне светлай, дзе я ўміраю... Узор, эталон, да якога нам усім трэба імкніцца: адыходзячы, знайсці ў сабе сілы выправіць прывітанне тым, хто застаетца. Цераз Міцкевічай Сон дадзена прароцтва для нашага люду. Паэт нёс на сабе цяжар адказнасці за Літву, пазіў гэтага хрысціянскага містыка фармавала сведамасць Літвінаў, таму Бог яго выбраў у Носьбіты Духу Нашае Зямлі...

Нарэшце з правага боку выходитць Жанчына, становіца ля Паэта, за ёй выбягае хлопчык, які жабруе гроши. І тут ужо знікаюць мёrtleвія маскі нерухомасці на тварах, знікае штучна форма працэсіі, пачынаюцца жывыя дзеі жыцця. Так у Міцкевічым Сне ўсё адбываецца як у жыцці. Уяўленне ёсьць наступствы назапашвання досведу з мінулых жыццяў. Але можа быць велічэзнае назапашванне, і ўсё-такі заміж уяўлення праявіцца толькі юрлівасць ды раздражнёнасць. І тут трэба сцвердзіць, што не можа ўтварыцца ўяўленне без сэрца. Таму будуть творцамі тая, хто мудра спалучаюць назапашванні са з'явай агнёў сэрца. І гэтае мудрае спалучэнне прысутнічае ў Нашага Паэта. У зношні грубай форме цёмнага і незразумелага сну. Ён здолеў захаваць для нас сакральнасць, святасць, тое, на чым мы цяпер можам паўстаць як нацыя.

Дык вось ад чаго мой боль! Балела сэрца за тыха наўных дзяцей, якія са сваімі прыгожымі, урачыстымі вершамі рынуліся ў вялікі і гэткі драпежны свет, дзе палююць на чысціню і святасць, метадычна, з разлікам і вялікім спрытам адстрэльваюць Красу і Урачыстасць. У вершы супрацьпастаўляюцца мужчынскі і жаночы пачаткі, і жанчына па сваёй ахвярнасці, творчым патэнцыялем выпярэджвае мужчыну. Хлопчык-жабрак правакуе даць яму грошай, і тут пачынаецца нібыта спадорніцтва між Паэтом і Жанчынай за тое, хто болей падасць даёмы.

...Перакладала, расшыфроўала Міцкевічай Сон у 2000-м годзе, запершыся ў школе на начных дзяжурствах вартайніка. Цяпер вось, у 2012-м, папраўляю памылкі, сінтэзуя даўнешнія запісы... Можа стануцца яны літаратурно-думкаю вольнага чалавека... Я спатыкалася аб словы «міласціна», «падачка», «падача», «дачка». Нешта чужароднае, грубае, зняважлівае, двухсэнсоўнае прысутнічае ў іх. А тут жа Сам Адам Міцкевіч, як Сама Духовасць! Вось сам Ён і падказаў мне гэтыя наватворы. Даёма — гэта дар, ахвяраванне, тое, што чалавек сведама дае меншаму за сябе, і таму ад гэтага духовага дару прыгажэ свет. Але гэтае слова можна зразумець і шырэй: невычэрпныя чыстыя выток, крыніца. Я ўжыла ўласны наватвор, калі тлумачыла

Кліч: податель жывой воды — даёма жывой вады (верш 327). Але папраўдзе Жанчына не спаборнічае з Паэтом. Проста ёй болей дадзена, таму яна больш аддае жабраку. На развітанне постаць жагнала мяне рукой белай — на далёкую дарогу, на Дабро Агульнае, на Дабро ўсяго нашага народу.

Далей, як наступствы гэтай духовай аддачы-даёмы, паўстаюць змены ў прыродзе:

*Потым слонца ўзышло, снег не згінуў,
Але, як птах белы, скрыдлы развінуў
І палацеў; усё неба адкрылася,
А наваколле ѡўплем блакітам зрабілася.
Учыў пах Italii, руж і язміну,
Ружай пахнула гара Палятыну.
З'явілася Ева...*

Сказана: чалавеку патрэбныя знаёмыя вобразы, тым больш яны патрэбныя Паэту.

Тады, у 2000-м, перакладаючы Верш, я не ведала, што за Імем Евы стаіць канкрэтны вобраз знаёмы Паэта — Гэнрыкеты Евы Анквічоўны, ягоны правадніцы па Рыме. Але зноў жа сказана: чым шырэй зразумеем, тым лепш. Жахліва, калі мы, наблізіўшыся да велічэзной духовай з'явы, даследуем яе не духовым зрокам, не сэрцам, а ўжываем мерку аптэкарскіх вагаў ды бязлітасныя скальпель цэнзара, дазваляючы яму адцяць вольную думку, склечыцы ды прыгнобіць яе да ўзору натоўпу. Я перакладала Міцкевічай Сон найперш для сябе і сведамасця ў мне блізкіх. Вобраз Евы, блізкі Адаму Міцкевічу, уяўляўся мне набліжаным да той першынгай Евы, калі, дзякуючы жаночай інтуіцы, чалавек прыйшоў да перадолення стыхійных сілаў прыроды. Чалавек без прадзягніці, той, які жыве ў прадчуванні будучыні, папраўдзе ўжо стварае будучыні і тым самым ладкую наўкальны свет. Менавіта гэткім чалавекам і быў Адам Міцкевіч. Ён змог адчыніць і пашырыць сваю сведамасць, змог адкуваць сябе, каб праводзіць самастойную думку; найгалоўнейшае — Ён быў цалкам адданы ідэі вольнасці для свайго люду, для Літвы, таму Бог і абраў яго ў якасці асяродку, на які лъга памінуць плынъ. Паэта ахопліваў вір пачуцця, якія Ён так высока і прыгожа ўмееў выказаць вершам. У вершы «Снілася зіма...» выразна паказана выпераджальная ролі жанчыны, тое, чаму належыць з'яўліцца ў будучыні. І тая зямная жанчына, якая вяла паэта па Рыме, ператвараецца ў духовое жаночае ablіtchka Той, якая вядзе па жыцці.

*І чулае сэрца на часткі раздзёрта было,
Што ані кахання, ні неба не варта яно.*

Тут выказаны пачуцці шкадавання, бولю аж да слёз, з якімі Паэта прачынаеца на яве. Можа, тут цераз аднаго мужчыну адбываецца ўсведамленне сваіх він за ўесь мужчынскі род. Светабудова ж трymаеца менавіта на раўнавазе двух пачаткаў — мужчынскага і жаночага

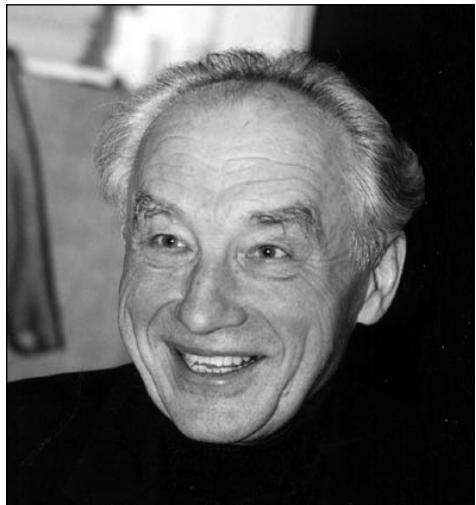
ВЕРШЫ

ВЯРТАННЕ Ў 2003-і

Васіль ЗУЁНАК

Перад Богам, не тоячы,
Мы Хрысту аддалі.

На дзесяць год старонку адгарнуць —
Як спраудзіць лад у песеннай арцелі:
Якія слова тут яичэ жывуць,
Якія ў вырай ціха адляцелі?..

Світальны музэ
(чытаючы Мандэльштама)

Між днём і ноччу, як на грані брыты, —
Цыркачкай лёгкай балансуе вечнасьць.
Давай памолімся, хоць вершы не маліты, —
А Мандэльштам не поп з трыкір'ем
свечным.

І ці ўратуе мудрасць іудзез,
На кніжным тле замешаная хітра? —
Памолімся аднак, бо ўжо надзелі
І мы світальна-сонечную мітру...

У самым зеніце лета,
А мне ўжко крылом
Махае вырай — сусвету
Майго крыгала.

Цвітуць успамінаў кветкі
На лузэ майм.
Быў водгалас госцем рэдкім,
Ды знік назусім, —

Як вырак: «Былых не збярэш ты
Дарог і слядоў...».
Зязюля адлічвае рэшту
З пражытых гадоў...»

Недзе ў цэнтры Еўропы...

Недзе ў цэнтры Еўропы,
Ля балотаў маіх асушаных,
Чорны смерч эфіопам
Выпівае апошнюю лужыну.

Сінне глоткай сасмяглай —
Што яму таяя кропелька!..
Над канавамі-лагамі —
Вясёлкі сухімі кроквамі...

Гэткі зруб збудавалі
На балоце, каб хатай багатаю
Стаяць ён... Ды віхуры на гале
Красавання жытой не сасваталі...»

Палавеюць на выдмішчах
Пляскі афрыканскай Сахарай,
І пытае ў мяне: «Ты не сым яичэ?..» —
Еўропа з аблапенім тварам...

Светлай ноччу каляданаю...

Куст п'янее яленцаў
Ў завірушнай гульбе, —
Даў Хрыстос індульгенцыю
За мяне і цябе.

Што грашылі і што яичэ
Награшым на зямлі, —

Хай прагнозы не радуюць,
Стылы свет змелюбей —
Сонца сны вінаградныя
Грэх бяруць на сябе.

Так Хрыстос запавет даваў
Райскай гроне святой:
Хто спакусы не ведае,
Не пакаецца той...

Спакушаемся зорнаю
Чысцінёю нябёс,
А што ноч нагаворвае —
Хай даруе Хрыстос...

Хай абноваю светлаю
Сёння снежыца дол.
Свет на радасць сусветную
Запрашаю за стол!

Пэўна ж, тым не абкрадаю
Сёння святасць душы:
Светлай ноччу калядана —
Саграшым? Саграшым!..

Іду ў зямлю і зліваюся з сонцам,
Раблюся часцінкаю Бога.
Пачынаеца шлях — бласконіца:
Усё — і нічога...

Ноч высвяталяе высокія зоркі,
Ахінае нізінныя паплавы.
Потым крадзецца да ўзгоркаў узгоркаў —
Ёсць і на іх у яе правы...

Ноч вызваляе з дзённых аковаў.
Засынаю... А сэрца, як светлафор,
Кіруе рухам аднабаковым —
Па кальцавой, —
адпачні, шафёр...

Да пытання аб народных

От прыдумалі званне:
Хто з народам, хто без?..
Зразумець я не ўстане —
Як у нетры залез:

Ёсць народныя годныя,
Ёсць народныя ўгодныя,
Ёсць народныя родныя,
Ёсць народныя шкодныя,
Ёсць народныя
Ўзнагародныя,
Ёсць народныя
Самародныя...

От і круці і разгадавай:
Дзе народ, а дзе ўлада...

Ці, каб свет не цвяліць,
Лепіш «народным» не быць?..

Манета

Змацавалі каноны
Радаслоўную гэту:
Гера стала Юнонай,
А Юнона — Манетай.

Шмат гісторыя знае
Цудаў перастварэння, —
Гэта наша, зямная,
Спраба ўнікнуць старэння.

Покуль з Грэцыі Гера
Ў Рым дайшла блаславены,
З той жа святасцю ѹ верай
Стала звацца Юнонай.

Ды не знала багіня,
Валадарка сусвету,
Што яна не загіне
Праз мянушку Манета.

Што да нас яна дойдзе
З гэтым рымскім найменнем, —
Будзе сеяць стагоддзя
Залатое праменне.

Дзе жрацы штукавали
Гроши ў храме — на ўдзяку —
Двор манетным назвалі
І манетамі — знакі.

Не абрыйнуся ѿ Лету,
Забыцю не паддаўся
Храм Юноны-Манеты —
Культ багіні застаўся.

Свет і дзвінна і ночна
Ёй маліца готовы
Ў сейфах хітразамочных —
Алтарах адмысловых.

Ейнай ласкай сагрэты
Жэрэц шалённых мільёнаў —
Той, што лічыць манету —
І не чуў пра Юнону...

**Самому сабе: адказ пытаннем
на пытанне**

Дзе вясна наша з маем? — наўнона ѿ небе
пытанне,
Нібы клін жураўліны,
смуткую паглядам тваім.
Што табе адказаць на дарозе расстайней,
Мой хаўруснік адзіны,
З кім сіротамі мы
ў гэтым свеце самотна стаім?..

Асылаеца лісце, аголена сад сірае —
Нібы вырак сутоння,
што ўсё адшумела і ўсё адцвіло.
І няўжо — аж не верыш —

як сад, наша вечнасьць пусцее,
І няўжо наша ўчора не сёння,
а ўчора было?!

Сінец

Кошка мужу выбадзяла:
Ані рыбы, ані сала,
Ні смятаны не хачу, —
Птушкі скачаць уваччу!..
Не сарокі, не вароны
І не верабей будзённы, —
Мне б на полудзень мясца
З маладзенькага сінца...

З той злашчанская пары
Кот пяклюеца ѿ двары,
Выцікоўвае і лічыць
Душы ѿ чарадзе сінічай.

Толькі мае кот загадку:
Трэба выведаць спярша —
Дзе жаночая ѿ тым стапку,
Дзе мужчынская душа?..

Мітусяца птушкі дробныя —
І такія ўсе падобныя!
Не зміргнуць — такія спрытныя!..
І такія апетытныя...

Ах ты, доля, доля злая:
Кошка ѿ хату не пускае,
Нават выгнала з сянец,
На марозе кот гадае:
Дзе сініца, дзе сіні?..
Замярзае, замярзае...

Тут і песенцы канец...

Замочка

Гаспадар прадаў авёс:
Конь упіўся —
Заблудзіўся
І дадому не давёз...

Купля

Куплялі хакеістаў,
Купляюць праграмістаў,
А трохі збавяць скупасць,
То ѹ душы наши скупяць...

Кармушка

Апошняя вестка: з 2012-га:
«2011 год вызначыўся аномальнymi
лютаўскімі (амаль напрадвесні!)
маразамі:
мінус 35 градусаў па Цэльсію,
што наблізілася
да «беларускага рэкорда» — мінус 40
у 1940-м»

Патэльня зімы — і марозны сквар.
Жыццё сінічкі — націнкай.
Семкі нясу — сланечніка дар, —
І ўдзячна голас працінкаў!..

Склікаю ўсіх на крылаты базар, —
А можа, парламент? — бо птушкі —
Тры партыі — як па чыноўны «навар» —
Расселіся ля кармушки...

Партыя сініх — сінічкі:
Спэрс
Мандаты з нябеснаю сінкай;
Ім зелянушкі наперарэз —
Мандаты, нібы лісцінкі:
Зялёных партыя —
На дэ-лі-ка-тэс, —
Шугаюць гуртам, не ўрэссып;
А трэцюю партыю выбраў лес:
Тры сацыял-дубаносы...

О шарагоўцы птушыных мас,
Выбачайце, не я прыдумаў, а час
Гэты жарт — «дэпутацкую ношу».
Мог бы і я «абмандаціць» вас,
Але ж... я зусім не Ярмошын...

Я ўсіх вас вітаю, бо ведаю ѿ твар —
Зялёных, з блакітнай пярынкай:
Ніхто з нас не госць тут і не гаспадар,
Не раб прыроды і не валадар, —
Мы проста яе часцінка!..

► АПАВЯДАННЕ

БЛЯШАНКА «БАЛТЫКІ №3»

Igor СІДАРУК

Грысь Абібок стаяў ля крамы, дыбаўся туд-сюд з нагі на нагу ды зноў і зноў пералічваў свае апошнія гроши. На гарэлку, халера яе, не хапала. Бракавала і на чарнілка, бо ж, каб вы ў дупу сабе ўчавіліся, з нядайные пары танные за сем тысячай, ну хіба за шэсць шэсцьсот, было не знайсці. Можна было ўрэзань хоць па піўку, але бутэлечнага, трупачец вам варонаю, у той дзень не было ці яго ўжо высмакталі такія ж аматары лёгка-пеннага хмелю, як Грысь. Праўда, было бляшаначнае, і, пасля чарговых напружаных падлікаў, Абібок шчасліва ўсміхнуўся: ягоных капіталаў у памеры шэсць тысяч пяцьсот дваццаць рублёў хапала роўна на цалютную бляшанку блакітна-белай «Балтыкі №3».

— Во, Кацька, давай на ўсе! — нядайна кінуў ён жменю перашкомутаных паперак на прылавак маладой прадавачцы, нібы кідаў цэлы мільён на сунко афігенна-фешнебельнага казіно. — «Балтыкі» мне! Трэйці!

Кацька неяк спачувальна-памешліва зірканула на Грысіка з-пад ілба, згрэбла гроши, не раўнічуны бы той жа казіновы круп'ё фішкі, у касавую скрыню ды паставіла перад ім халаднаватую бляшанку. Грысь выкінуў напераднянгуткую руку, натапырыў усе пяць пальцаў, на момант замёр, нібы хвацка целячыся, і нарэшце ўладна хапіні ўшыраваць сваё пяцірнёй балтыкскае ўратаванне. А потым, неяк быгчачыся, нібы пакрыўджаны капітанам боцман на самым важнейшкім стратэгічным авіяносцы, паволі падаўся з крамы.

На вуліцы Грысь Абібок зрабіў тое, што зрабіў бы любы паважаючы сябе апошні п'янтусідла і зубалдырышчык. Ледзь дакандзёхайшы на нетрывальных нагах да бліжэйшага кустаў ды рэзка апусціўшыся худым азадкам у чэзлую траву, ён тузануў за бляшаную клёпачку, прадчувавочы не толькі ротам, але і ўсім ходырным сэрцам хуткую гаркавату-мілотную, ратавальную смакату...

Аднак, калі клёпачка адляцепла, калі над ротам перакінулася бляшанка пазначанай трэцім нумарам «Балтыкі», адтуль у прагна разяўлены рот Грыся не пацэздзілася не тое што струменьчыку асалоднага піва, але нават не капнула, не сцякло, не вычавілася ні кроплі. Абібок, спачатку, відаць, не зусім разумеочы, што з ім адбываецца такі подлы абарот, здзіўлена адстараніў бляшанку, няўцімна яе патрос, потым зноў нахіліў нагбом. Ага! фігаценъ адтуль капала, а не піва.

— Ёпты конь тваю ўсрэні! — нарэште здолеў ацаніць такую жорсткую рэчаіснасць Грысь. — Дзе піва?! От, сукі! Ну сволачы! И тут падманул! От ты!.. Ну, ту... туманская дрындось ў мурлотнія ваны дымаходнія праходы!.. — Магчыма, і сам не разумеочы сэнс сваёй трывзоты, злосна лаяўся Абібок. — Ці... цік... цікава!.. Хто піва маё вы-

смактаў? Нашы браткі ці бравыя маскельскія рабты?! Ах жа вы, мармулюкі!..

Грысь, чыё нутро, відаць, пра-ста адмаўлялася верыць, што піва ў бляшанцы німа і блізка, усё ляпаў і ляпаў падраным ды збітым кулаком па донцы «Балтыкі №3». Усё ляпаў і ляпаў..., ляпаў і ляпаў..., пакуль раптам з вузкай шчыліны бляшанкі не выпала на траву нешта дробненькае, коўзаке і спізкае, нібы сапля, якая выляятае вонкі, калі нехта спрабуе высмаркаша без насоўкі. Грысь нечакана ўтаропіўся ў гэтке дзела...

А між тым сапля, відаць, была ўсё-такі не саплёю. Паколькі, спачатку нерухомая, раптам па-чала ціха шавяліца ды падаваць такія-сякія пазнакі жыцця.

Яшчэ праз хвілю яна жудла прастагнала і, пагражальна павялічыўшыся ў памерах, раптам павярнулася да Грыся:

— О-о! Чалавек! Ну то дзякую табе!.. — нібы блазнующы, пакланіўся яму гэты зялёны жывец.

— Ты... Ты! О, ты!..

— Ну, я. А што?.. — бы дурны, разляпіў вусны натапыраны Абібок.

— О, каб не ты, сядзець бы мне тут яшчэ тры тысячы тры і яшчэ тры тысячагодзі..

— А... а хто ты? — спалохана, наколькі хапала спалоху ў п'яного тубыльца, запытаў Грысь. Прыгэтым ягонія магіт нават здолелі падумаць, што так доўга — аж цэльных тры тысячы тры і яшчэ тры тысячагодзі — «Балтыкі №3» не можа захоўвацца ні ў якім разе, бо яе выжлыкаюць нашмат раней.

— Я Джын. Джын Юдын, — адказала сапля, якая на паверку аказалася, як бачым, джынам.

— Юда? Не трэба мне ніякіх юдаў! — ікнуў Абібок. — Піва давай!

— Не Юда, а Юдын! — паправіў джын, пры гэтым сам падазронна рыгнуў. — Німа пакуль піва. Выші...

— Хто вышіў? Ты што, выші маё піва?..

— А што я табе — здохнуць тут мусіў?! — агрызнуўся джын.

— Я ж таксама не з вечнага лайн на злеплены. Ну то й таксама... жыць хачу!

— І тут джын раптам заплакаў. Бо, як аказалася, ён быў таксама п'яны не мене за Абібока.

— Ладна табе! Юдзік! — як мог ласкава звярнуўся да джына ягоны вызваліцель. — Во, цяпер воля табе. Жыві!

— А я табе аддзячы, — гэтак жа нечакана, як і заплакаў, супакоўся джын. — Я павінен аддзячыць. Я ж — джын!

Джын Юдын да гэтага часу ўжо займеў такі ж рост, як і Грысь Абібок, і нават большы, і цяпер ягоная хісткая пастава грозна ўзыходзіла над хмызамі.

— І што, жаданні выконваеш? — дурнавата рагатнуў Грысь.

— Тры. Роўна трыв. Маеш пра-ва, — і блізка, аднак, не заўважыў ягонай іранічнай паднічакі джына.

— Тры жаданні? I ўсё будзе? — і блізка не верыў яму Абібок.

— Будзе. Толькі папрасі. Скажы мне... Так, зараз, пачакай! Зараз успомні... Скажы мне... — на-пружваў свае мазгі, якія таксама ўсё яшчэ не ахалолі ад алкаголю, джын. — Ага! Успомні! Так гава-ры: «Джын Юдын! Адзіны джын, ты адзін, паўстань як дрын, што хачу — зрабі мне мігам, звара-дым, дрыб-дышба-дым!».

— Ото, мля, не ўсрэдзь-узла-ци! — раптам пасур'ёне, нават пасуравеў Абібок. — У мяне што — язык гакаўка?! А як прасцей? «Джын Юдын — зрабі мне дым!». Так нармальна?..

— Нармальна, — толькі махнү рукою Юдын. — Зраблю і так.

— Зробіш, кажаш? — ужо значна смялеў перад джынам Грыська. — Ну то зрабі... а зрабі ты мне перш-наперш так, каб гэтая, во, бляшаначка была з півам вечна!

Джын зіркануў на яго з-пад ілба, нешта марудзіў.

— Што, не зробіш? — падбародзе Абібока расчараўана паехала ўніз.

— Ды зраблю. Але што сказаць...

— А ётваю ў срэнь! — плявануў у чэзлую траву Грысь. — Ну... Джын Юдын — зрабі мне дым!

Пачу́шы гэта, джын неяк страшна ўсміхнуўся, надзымуўся і... I нічога болей не адбылося.

— Усё, — толькі ціха прамовіў.

— Пі сваё піва.

Абібок недаверліва паднёс бляшанку да рота, спачатку ўцігнуў ноздрамі са шчылінай, а потым ягонае адно брэво імкліва торгнулася, і ён, нібы годна нешта ацаніўшы, нарэшце зрабіў першы глыток.

— А ёп! Ты праста як паэта! Пі сваё піва!

— Не буду ж я тваю маладую

жонку щёлкай абзываць, — заўважыў на гэта джын.

— А як добрую цялушачку мне падагнаў — дык можаш і ѡлкай, — па-панібрацку падміргнуў яму Абібок. — Ладна! Пайду, паглядзі, што там за новы жаночы пол у хаце завеўся. — Абібок і праўда хацеў ужо пайсьці, але раптам спыніўся. — Ага! А як цябе выклікаш... як што?

— А во як, — джын гучна пstryкнуў сабе па падбародзі і рэзка ўдарыў кулаком у лоб. — Я адразу і з'яўлюся.

Абібок пасправаў паўтарыць жэст джына, але пакуль толькі махнуў рукою. Самога джына побач з хмызамі ўжо не было і блізка.

— Шаманізм нейкі, — прамовіў Грысь Абібок, арыентуючыся ў напрамку свайго жытла ды моцна заціскаючы блакітна-белую «Балтыку №3» у левай руцэ.

* * *

Дома Абібока чакалі дзіўныя перамены.

А можа, і не зусім дзіўныя, паколькі ён ужо ведаў: ранейшай ягонай бабы там болей не знойдзецца. I гэта — чыстая праўда, паколькі знайшлася такая, што спачатку Грынёк і пра піва сваё забыў, і пра ежу, і пра тое, што іншым разам варта і на вулку выходзіць. Цяпер з ім жыла такая красочная дзіўна, што ён шчасліва спяваў і рагатаў не толькі шалымі да гарачанага збліжэння начамі, але і праўдзівым днём, і ў іншыя сутачныя часіны, якія, здавалася б, зусім не падыходзяць да гэтага дзела.

Звалі яе Карапіна, і была яна жонкаю — ну проста прыкладай да сэрца ці, калі такое вам падабаецца, да седавак. Хоць сама не курыла, затое не забараняла чвэндзіць у хаце Грысю, за піва ды іншыя суворыя мужчынскія напоі ані не сварылася, абеды-вячэры гатавала ў час ды смачныя, адзенне мыла праз дзень а то і штодзень, ложак сама расцілала ды засцілала. Нават за вушкам яму часала, калі прасіў. А іншым разам і не прасіў — сама ахвоту паказвала, пры гэтым яшчэ і розную пяшчотную дурнотнасць бабскую муркатала.

Карацей, так пры ёй Абібоку зажылося добра-ёжна ды смачна-соладка, так афігішельна бесклапотна ды ад балды апупенна, што праз які тыдзень ці два Грыська прыслухаўся, як у бляшаначцы шалёхает, як і шалёхала і хвілю, і дзве таму, несканчальнае піннае піва.

— Гавары.

— Што — гавары? — не адразу зразумеў джынава слова Грысь.

— Джын Юдын — зрабі мне дым!

— Так — гавары! Інчай як я табе бабу тваю новую маладую зраблю?! — не надта каб цярпліва растлумачыў яму джына.

— А ёп! Трупацель! Ну ніяк ты

без дыму свайго не можаш!

— Добра!

Слухай! — Абібок наколькі мог уздыхнуў паветра ў худажэныя грудзі.

— Джын Юдын — зрабі

мне дым!

— раптам выгукнуў

рэзка.

— А потым неяк апасліва

утаропіўся ў джына:

— Ну?..

— Што ну? — спакойна адрэ-гаваў той.

— Ідзі дахаты.

— Там

цябе

чакаюць

дзіўныя

перамены

і маладзіца

дзіўнае

дэйн, відаць, і без таго разумеючы душаўную развязрэджаную філасофічнасць Абібока.

— Нетраба мне і бытую, — адрезаў апошні. — Сам буду. Ну их!

Юдын моўчкі паскроб патыліцу ды вымавіў:

— Ну давай тады трэцяе сваё жаданне.

— Трэцяе? — узбадзёрыўся Грысь. І, нейкую хвілю перабраўшы свае раздумы, зрок: — А зрабі ты мяне багатым! Такім... ну мільённічкам там якім, ці што.

— Добра падумаў? — неяк падазронна паглядзеў на яго Юдын.

— Ну! А што, складана табе ці шкада?.. Не пацягнеш — мільённічкам?

— Я дык пацягну. Але ты сам глядзі, каб потым не перадумаў.

— Што тут думаць. Рабі давай! — адмашына разрезаў паветра Абібок усё той жа леваю рукою, якая па-ранейшаму ўладна тримала «Балтыку №3».

— Ну, глядзі. Я папярэдзіў.

— Давай, давай! Рабі давай!

— Не рабі...

— Што — «не рабі»?

— Сказаць што...

— А ёпц трупацель! Джын Юдын — зрабі мне дым! Даўай, напхай мне грошай поўныя кішэні! — і Абібок, па звычыи коратка рагатнушы, гэтак жа звычна прыпаў да бляшаначкі, якая цяпер не мела права пусцець аніколі.

Джын усміхнуўся, надзымую́ся, гэтым разам яшчэ з нейкай халеры крутануўся вакол сябе ды разка выкінуў сваю парослу ю залатою поўсцю руку да цяперашняга свайго ўладара:

— Гатова, браце!..

Грысь гэтак жа падазронна, як калісці засіраў у піўную бляшанку, паляпяў па сваіх раптоўна набрынілых кішэнях. А яшчэ праз міг, калі не толькі паляпяў, а, акуратна паставіўши бляшаначку ля сваіх ног, упароў туды руки, ягоная падазроннасць раптам змянілася на шыграчэзную, што травенская залева, усмешку.

— Оба-на! Ну ты й джыніда! Скажы яшчэ, што яны ў мяне ніколі не скончацца!

— Ну так, — уся постаць Юдына выказвала скальную заспакоенасць. — А інайчай які сэнс?

— Вой, ты! Вой, морда ж ты вумная!.. Ладна, Юдзік! Як гаворыцца, дзякаваць...

— На здароўе, — невядома, як болей — іранічна ці сур'ёзна — адказаў джын. — Мага быць вольны?

— А што з цябе восьмеш? Тры жаданні ты ўжо выканану.

— Выканану. Бывай, Абібок.

— Бывай!..

...Толькі дарэмна Грысь Абібок думаў, што з джынам развітаўся назаўсёды. Не прайшло... можа, тыдня, а можа, месяца, як ён зноў схацеў неадкладна пабачыць Юдына перад сабою. Схацеў пасля таго, як раскашаваў і шыкаваў сваімі грошымі дзе толькі мог, трациў іх незлічона, перыў у розныя банкаўскія дэпазыты і акцыі, хату наладаваў усяляка ўбытавухаю вышэй сэрвантаў, дый самі старыя тყы сэрванты змяніў на такую люксусова-шыкоўную мэблю, што баяўся нават падаць на яе азадкам, а ўсё болей сціпла масціў на падлозе. А грошы, як і абяцаў джын, не сканчаліся, кішэні адцягвалі буйныя купоры і дробная драбната, і мала што было, чаго б не мог купіць сабе Абібок.

Аленеяквачарам Грыня спыніліся дома троє самых лепшых знаёмцаў — былых сабутальнічкаў — ды без дай прычыны ўперылі яму так, што пад канец гэтага жорсткага зуба-костка-раздробнага збіцця Абібок ужо і не мог успомніць, дзе ў яго месціцца галава, а дзе тулава.

Таму потым, калі ён, ушчэнт збіты, дацёгся да хаты і яму падчас саматужна-горкага лекавання ўжо проста не лез у горла самы шыкоўны і даражэзны канъяк, які толькі прадаваўся ва ўсёй краіне, ён злосна адсунуў пляшку ды пачаў пstryкаць і пstryкаць пальцам па падбародзі ды біць і біць кулаком у лоб, аж пакуль перад ім такі не з'явіўся джын.

— Што яшчэ, Грысь? — запытаў ён, як толькі матэрыялізаваўся. Пры гэтым рабіў выгляд, што і блізка не заўважае збітую морду выклікальшчыка. — Здаецца, нічога болей табе не вінен.

— Ну так, — крыва вымавіў Абібок, які сядзеў нават і крыху не ап'янеты. — Толькі... давай прагуляем апошніе маё жаданне.

— Як гэта, прагуляем? — нібыта і не зразумеў яго адразу джын.

— Да так! Як быццам ніякіх грошай я ў цябе не прасіў, а... іншае давай што.

— Ну, не! — нарэшце зразумеў, што да чаго, джын. — Такія прафесія не робяцца! Ты загадаў — я зрабіў. Усё! Тры жаданні — усё па-чэснаму.

— Ай! Не правільнае яно! Пра грошы гэтыя... Я не падумаў. Давай яшчэ раз.

— Як гэта — яшчэ? Дамова ёсць дамова!

— Ну давай нібы не было ў нас такай дамовы. Ну джынчык! Ты ж чараўнік — што табе? Адным болей, адным меней. Ну калі ласка, зрабі мне яшчэ!..

— Не, — па-ранейшаму ўпартая не паддаваўся джын.

— Не «не», а так. Я ўсё роўна не адстану, — нэндзіўся Абібок, паступова такі дастаючы сваёй нудотаю позніга вечаровага госця.

— Так, дамаўляемся: я табе гэта апошніе перараблю — і ўсё. Болей нічога не прасі!

— І не буду! — адразу павесяў леў Грысь. — Давай, згода! Піць будзем?

Джын пахмурна паглядзеў на яго і нечакана пагадзіўся:

— Буду. Налівай... То што рабіць? — спытаў, калі замахнуў вялізны кілішак даражэннага канъячыдлы.

— А-а! — хуценька падсунуў яму талерачку з закуссю Абібок.

— Джын Юдын — зрабі мне дым! Зрабі мне так, каб мяне... сабакі не баяліся!

— Якія яшчэ... сабакі? — вырачыў на яго свае вялізныя вочы джын.

— Звычайны... бляха, сабакі! Я ж калі на двор выходжу — мяне ўсё сабакі баяцца! Разбягаюцца! А мне — крыудна! Я што, страшнейшы за тых сабак?! Ці брашу на іх як дурны?

— Ну на табе сабакі, — зноў заглыбіўшыся ў сваю звычайную філасофічнасць ды смакотна разожуваючы храстачку ад чырвонарыбіцы, прамовіў Юдын і плюноту трэх разы ў талерку з нейкім марынаваннем. — Усё, не баяцца.

— Звычайны... бляха, сабакі!

— Не магу, — зноў наліваў сабе джын.

— А ты, Юдынчык, ўсё ж змахнёш! Хто цябе з бляшанкі гэтай на свет выпустіў?

— Ну, ты, — пацвердзіў факт Юдын, куляючы чарговы кілішак.

— А калі я, то ты мне лішнюю ласку і зрабі! Уздычнисць, як гаворыцца, лішний не бывае.

— Ладна, дзядзьку, будзе табе ўздычнисць, — джын ўсё болей касеў і таму, відаць, моцна не спрачаўся. — Давай... Гавары... зраблю табе фокус-покус...

— Які покус?! — відаць, не зусім зразумеў усяго жарту моманту Грысь. — Джын Юдын — зрабі мне дым! Хачу... каб музыкам быць, і на чым толькі можна граць!

Джын спачатку вырачыў вочы на гаспадара, потым, аднак, зноў нагнёту на сябе абыкавасці ды... прыўзняўшыся задаволены Грысь:

— Малойца, джын! Бач, як умеш усё, ёпц трупацель! Толькі... нейкае дурное жаданне ў мяне

атрымалася. Каб сабакі не баяліся... — лухцень нейкай!

— Як сказаў — так і зрабіў. Будзь здароў, Абібок! — узняў тaki ж паўшчэзны, як і першы, кілішак канъяку Юдын.

— Я дык буду здаровы. Але... давай яшчэ адно, га?..

— Што адно?..

— Ну, жаданне яшчэ адно! Гэта, сабачаче, калі можна, спішам. Гаўно!

— Э, не! — нават забыўшы закусіць, катэгарычна заматляў галавою джын. — Ты сказаў — я зрабіў. Нельга болей! И без таго апошніе перайграли.

— Ну давай і гэта так. Перайграем, значыць. На сур'ёзнае што...

— А то! — сабакі!

— Не магу, — зноў наліваў сабе джын.

— А ты, Юдынчык, ўсё ж змахнёш! Хто цябе з бляшанкі гэтай на свет выпустіў?

— Ну, ты, — пацвердзіў факт Юдын, куляючы чарговы кілішак.

— А калі я, то ты мне лішнюю ласку і зрабі! Уздычнисць, як гаворыцца, лішний не бывае.

— Ладна, дзядзьку, будзе табе ўздычнисць, — джын ўсё болей касеў і таму, відаць, моцна не спрачаўся. — Давай... Гавары... зраблю табе фокус-покус...

— Які покус?! — відаць, не зусім зразумеў усяго жарту моманту Грысь. — Джын Юдын — зрабі мне дым! Хачу... каб музыкам быць, і на чым толькі можна граць!

Джын спачатку вырачыў вочы на гаспадара, потым, аднак, зноў нагнёту на сябе абыкавасці ды... прыўзняўшыся задаволены Грысь:

— Усё. Грай давай! — гэтак жа абыякава апусціў азадак на канапу джын. — На чым хочаш...

І наш Абібок — напраўдзе зайграў. Усё, што трапляла ў ягону руку — а ў той дзень геніяльнымі

гральнымі інструментамі для яго сталі толькі старэнкава разланая гітара, шклянныя кілішкі, іржавая падкоўка на дзвярах ды водаправодны разводны ключ — а потым ужо імгенні агараў і сімфанічныя скрыпкі, барабаны, кларнеты, трамбоны, арганы — усё гэта спявала, гудзела, чылілікала ды бабулохала не раўнучыя як у віртуозніка-майстру ўсіх пераможна-сімвалічных аркестраў.

А потым... Потым зноў было: чыкі-пстрыкі па падпяродах, біціе кулаком у лоб, спрэчкі да чорных саплётў з упартым джынам, угаворы, пагрозы, падлік дакладна-праўдзівых жаданняў і тых, якія анікі ліку падлягаць не маглі. І кіраваў, дзякуючы джынавай сіле, наш Грысь Абібок у міністэрствах, і лётаў да Месяца, і на фермерскіх хутарах разводзіў стравусаў-альбіносу. Яшчэ быў вядомым пісьменнікам-дэтэктыўшчыкам, вынаходзіў камбайн для ўборкі будучай самасейнай бавоўны на палетках айчыны, грэў голас пузу сярод гімалеўскае ясноты, і яшчэ з нечым голым меў рэпутацыю (дый канкрэтызаць) самага лібідованага мужчынскага адорвы, і зліваў з твару зімою гарачы даждж, увесну — цёплую чакаляду, а летам — крупчасты снег. Плаваў у мёдзе, еў з дыамантавай місы, выпісваў трусы з Мадрыду і кальсоны з Венесуэлы, мачыўся ў запаціста-парцялянавы ўнітаз з дыстанцыйным кіраваннем...

І — усё было абы што, неяк не жылу, не тое й занадта рознага!

Урэшце, выцер узмакрэлы да чорнай анучы джын гарачы свой пот, сеў насупраць Грыногу і далей працаўцаў на яго адмовіўся. Дакладней, не адмовіўся. А сказаў так:

— Выконваю апошнія тваё жаданне — і ўсё, у сраку мяне пасцалуй!

—

► ВЕРШЫ

НА ВЕЖЫ

ВЕРШЫ РОЗНЫХ ГАДОЙ

Юрась ПАЦЮПА

Ты кляштар мой і вежса, і турма —
без веку я заточаны ў табе
штодня гадаць, у чым мая віна.
Мінае дзень. Другі. Гадзіна б'е.

Над лямпаю бяssonнаю маёй
жывых пялесткаў сцелецца імжэ,
сцяжыны ўсе пабраліся травой,
замкі угрампавала мне іржса.

А ты спяшаіся краскі ў лузэ рваць
і свет сукенкай юсцятаю дражніць
над прорваю дарожнага ірва,
пад прорваю нябеснаю у жы-

це. П'ю наша прагорклае віно!

За радасць ці за боль? А! Ўсё адно...

Ты рэчка мая, і таму не спыняйся ніколі,
вазьму цябе злёжу ў далоні, нібы ў берагі —
мене так даспадобы і ўпартыя слова твае
і сваволя,

і вецер сукенкі тваёй, што заблытаўся ў
хвалях тугіх.

Я стаў невідзімкай, глядзі, ўжо мяне
ахінае празрыстасць,
мене вечна цябе даганяць і не помніць сябе —
то белым аленем ляцець, то вяуком

босым рыскаць,
а мо' залатым акунём у віры твае падаць
глыбей і глыбей.

БУЛЬКАЕШ ПРА СВАБОДУ

Зміцер ВІШНЕЙ

выкідаю абрыдлу працу
знішаю светлую паучуці
сёння на цягніку я з'яджаку на край свету!
туды дзе плёскаюца бязлітасны хвали
мора
дзе дамы нагадваюць крыгі лёду
там я буду лавіць акулу
і буду як морж даваць нырица ў марозную
раніцу
з галавы — преч!
з сэрца — преч!
выкідаю мабільнік у сметніцу
сёння — какайнавы начны цягнік!
і мая ўлюблёная песня на рэйках!

мора нагадвае кісель, які астывае...
неба — слæёны пірог...
грукат хвалі ў б замёрзлы бераг...
а паветра — вечаровы кактэйль...
п'еш яго марудна
п'еш сваёй прысутнасцю
усмоктваеш яго як нешта далікатнае
эксклюзіўнае, далікатэснае
смакуеш глыткамі
адчуваеш напоўніцу ўвесь гэты цуд

Вентспілс, 2012

разважаеш пра жыццё з набітым ротам
перагрызаеш мясо курыцы
чытаеш нудную латышскую кнігу
нібы ты з мора іншай планеты
занесены ветрам
цябе тут накісталт калонаў трываюць
чатыры сцяны літаратурнага дома
але ўжо немагчыма спяваць песні
хочаца бляваць смехам
але ён перамякоўваеща рытучым кашлем
ты адпідаеш горкага піва
адкідаеш нагой чорнага ката
і здаецца нешта бліснула

погляд плаўна кладзеца на карціну
на туло што пыліца ў белым куце пакоя
там яскрава плёскаеца мора
чарнэя якарнае навальнічнае неба
ну, вось ты нарэшце і дайшоў
да мора ў Вентспілсе

11 лютага 2012

ну, што ты, пузаты, расплакаўся?
не дапамогуць слёзы вярнуць маладосць
чорная старасць нібы гнілы яблык —
на даляглазе
і вонратка хлопчыка выглядае на твайм целе
нібыта закансерваны інвалід
бачыш, пагаліўся нальсы —
хаваеш залысіны
гэты паркет ужо не пабачыць дарагая
мэблія
што ты хацеў, пузаты?
каб гэтая маладая ластаўка
упрыгожыла разбомбленае гняздо?
ёй жа яшчэ лётатць і лётатць
неба крэсліць каметамі
а ты хацеў, каб яна стала курыцай
спявала пад тваю замагільнью дуду
не — пузаты — ты спазніўся з жыццём
той вагон даўно ў рамонтным ДЭПО

хвалі хвалі хвалі — грукаюць па небе
тралі-валі тралі-валі тралі-валі —
цёпла пад пледам
бралі бралі бралі кубаль з грограм
клалі клалі клалі муфту з залатым рогам

літаратурны дом, дзе жывуць паэты —
накісталт інтэрната
ты гатуеш мясо з бульбай
а Марэйна разбірае верши
маладых латвійскіх пеўняў
мяса шапоча — я цябе ха-чу-у-у-у-у
бульба бульбочка — з'еш мяне... з'еш
і тут жа на кухні малады певень
нешта начытвае

Ты сон. І дажджы за акном, як мана.
Засну, ты мяне прыхінеш непрытомнай
рукою.
Залева грыміць. А сон я гляджу давідана,
дый потым, напэўна, ужо не прачнуся
ніколі.

Усе закаханасці — крохі малая з аднога
стала,
дзе вечнае свята, дзе п'юць за цябе
кавалеры,
дзе мудрыя слова сцякаюць, як мёд,
спакваля,
дзе слава твая шуміць праз вякі,
як залева.

Халодныя слова вясновага злога
дажджу —
яны не пра нас, дый славы тваёй
не памножаць...
Я проста ў абдымках ад слоты
цябе ашчаджу,
я вочы заплюшчу, каб верыць, што ты
засталася з' імною.

Я дагэтуль цябе не забыўся,
і за год мне не стала лягчэй,
бо тваіх завушніц лістападам,
бо зялёным, як вецер, паглядам,
запаволеным рухам плячэй
я дагэтуль усмак не напіўся.

Ты ідзі. Я цябе прычакаю.
Ці гуліяй. Ці ў хаканні згарай.
Мне не трэба ні ласка, ні літасць —
нібы цвік, ты мне ў сэрца забіта.
Вось ключы. Яны ў пекла і ў рай.
... Твае пальцы ў далоні трываюю.

Трывожна дыхае акно,
матыль спалоханы ўлятае,
гарбата стыне, і за мной,
як шклянка, ноч стаіць пустая.

Ці я прысніў? Ці так было?
Скакалі конікі ў далоні,
азёраў плавілася шкло,
і беглі белых хвалі ю коні,

што нават сёня мяне чуваць
найменшы шолах гнай ночы,
і з цішыні ў душу глядзяць
твае егінецкія вочы.

Я лёс чытаў з тваіх таемных рунаў,
як быццам бы мелодыю цішы,
калі язык кранаў вільготных струнаў,
то рэха яе чулася ў душы.

Ці нам пятніцаў? Ці крыху за сорак?
Вось целы проста перайшлі на «ты»,
і ты нарэшце забываеш сорам,
гарачыя вуглі глытаюць рты.
Ты быццам п'еш, закідаваеш голаў,
майм святлом пранятая наскрась,
як толькі што народжаная, голая,
і ўлонне працяла зямная вось.
І целам зацалованым, як хворая,
бярэш да дна, да самых горкіх слёз —
нам душы ўсіх жанок спяваюць хорам,
і час пратаў, кіруе светам лёс.

Каханая, як хораша згарэць
і ўжо зусім нікому не належаць!
Пляесткамі зямлю ўсцілае смерці
і лічыць зоры на высокай вежы.

Здаецца прыйшоў штурм...
і раптоўна звалілася на зямлю сонца
не — гэта Яна прабегла — прычым на

адлегласці
я здзіўляю толькі агенчык
у праграме Skype
чалавечак у якім аб'ядналіся
некалькі эмасцянальных дзяўчат
так і ўдзяляю як Яна бяжыць
з вялікім чамаданам па Менску
прычым бяжыць з хуткасцю аўтамабіля
сёня ТУТ праз пяць хвілінаў ТАМ
през пяць хвілінаў зноўку ТУТ
здаецца ўсе справы ляскнулі
калі з'явіўся гэты сонечны штурм
так і адчуваю як захісталіся гмахі
і падазроні замуркалі каты
Яна! Яна! Яна! Пачакай
вецер за табой не паспявае!
здаецца ўсмешка аніколі не пакідае
гэтых шыротаў
станоўчыя катасціры вам забяспечаныя

у крыхіх люстэрках бегаюць духі
колькі не адварочай і не расколтай
аднекуль
вытапызаюць іх блішчыстыя шчупальцы
пішчыць фатэль эмоцыямі

працягні руку ў кірунку сваёй гарачай поўні
выпрастай усю неспатоленую энергію
няхай перагортваюца старонкі кнігі
і ціха падае пух з вечаровага заспанага неба
пакладзі аліўкавую поўню ў скураную торбу
і працягвай рушыць па той нязведенай
сцяжынцы

крышталльныя дрэвы — толькі афарбоўка
шляху
цягні з сабой не злосць —
тамууды суму і радасці
цягнік прагрукача незразумелае:
«Піраміды»...

штосьці пстрыкнє ўнутры —
магчыма наперадзе
чакае... пір... мідзі... памідоры... рапіры...
у скрайнім выпадку дастатковая
міфічнага чалавека з дрэдамі

Вентспілс, 2012

▶ АПОВЕД

РЫЖЫ ПАЦУК

Літаратурныя творы ўкраінскага навукоўца, хіміка, педагога, аднаго з першых украінскіх авіятараў Пятра ФРАНКА (28.06.1890 — 1941) невядомыя беларускаму чытчу, за выключэннем, бадай, толькі асобных літаратурразнаўцаў. Ягоныя творы ніводнага разу не перакладаліся на беларускую мову, у адрозненне ад твораў яго славутага бацькі — Івана Франка.

Імя Пятра Франка ў шэрагу іншых імёнаў выдатных нацыянальных дзеячай вярнулася з забыцця ў часы незалежнасці Украіны. Але з якога забыцця? Ня гэты конт яго пляменніца, вядомы ўкраінскі мовазнавец і грамадская дзяячка Зянівія Франко трапна заўважыла: «Пятро Франко, асоба далёка не аднамерная, сёння паступова выходзіць з таго, ніяк не людскога, забыцця, бо ў памяці львавянай ён быў не проста сынам вялікага пісьменніка, але і гістарычнай асобаю, з імем якой увязваліся перыпеты падзеяў 20-х і 30-х гадоў, потым уз'яднанне 1939 г. і, нарэшце, таемная расправа, з таго забыцця вымушанага, надзвіа алагічнага пры афіцыйнай версіі яго пагібелі пад бамбёжкай. Ды і насамрэч досьць парадаксальна: чалавек загінуў ад фашыскай бомбы, а яго імя нельга было згадваць нават у музеі яго бацькі, першым дырэкторам якога ён быў»...

Першы зборнік апавяданняў П. Франка «Дядько шкіпер», пераклад апавядання «Рудый щур» з якога прапаноўваю беларускаму чытчу, пазначаны літаратурнымі пошукамі пісьменніка. Творы гэтага зборніка прысвечаны марской тэматыцы, насычаны адпаведнай спецыфічнай лексікай і ў жанрава-тэматычным плане не з'яўляюцца тыповымі для заходнеўкраінскай літаратуры...

Юрась Кур'яновіч

Пятро ФРАНКО

Вялікая барка «Салавейка» Украінскага чарнаморскага гандлёвага флоту лёгка пераскоквала з хвалі на хвалі пад добрым ветрам. На бакборце некалькі маракоў праглядалі старыя ветразі.

— Вони! Не тое, што на «Магутным», — нара��аў стары Бугшпрыт, — працы ніякай, як адбыў сваю варту, дык выліжваіся на якім хочаш баку.

— Хіба не ўсё адно? — зацікаўлена спытваўся малады юнга.

— Якое там усё адно! — ажно раз'юшыўся Бугшпрыт, востры нос якога стаўся прычынай гэтай мянушкі. — На «Магутным» становішля рулю — задрамаць можаш: самі ветразі гоняць. А гэта старое пуздзіла — толькі глядзі, што на дно пойдзе...

— Кажаце, дзядзьку, на дно... А што ж мы там будзем рабіць? — Хлопчык з такай шчырай за клапочанаасцю задаў гэта пытанне, што ўсе разрагаталіся.

— А то ж, — падхапіў Сямёна, — ты плаваць не ўмееш, пойдзеш на дно, як сякера.

— Так, сынку, — дадаў годам старэйшы матрос Дзядзенка, — калі карабель тоне ў буру, дык ніяма паратунку. Хоць у човен сядай, хоць адразу ў мора сконі, усё адно згінеш.

— Ды не, усё брахня, — сказаў стары касавокі Пракоп Дужы. — Я вам скажу, калі карабель мерыцца тануць, то ўсе пацуки вылазяць.

— Святы Госпадзі! — ускрыкнуў юнга. — Гэта ж калі яны ўсе павылазяць, то нас падчыстую з косткамі з'ядуць.

— Не ў час нагадаў, — прабурчаў Бугшпрыт, — я, ведаецце, сёння ажно дзесяць пацукоў бачыў.

— Ну, ты сказаў! Дык я іх цэлымі копамі ў сподзе карабля таўку, дык ніяк не вытагу.

— Гэта ўжо нас так купцы ў Растве абдаравалі. Ці не з усёй прыстані падзялкоў нам прыгнілі, — прабурчаў Пракоп.

— Калі б пшаніцу туркамі перадаць, то можа ѹ пацукоў прағонім, — прамовіў Дзядзенка.

— А ці не можна іх вытруціць? — дадаў ня смела юнга.

Ягоная ня смелаць усё заахвочвала маракоў, асабліва

— А гэй, Пракоп, ці ты п'яны? — гукнуў шкіпер. — Чаму не ідзеш да руля?

Але Пракоп не адказваў. Маракі падышлі бліжэй і ўбачылі, як Пракоп торгаўся ў сетцы. Сталёвыя драты, з якіх пабудавалі пастку, трымалі моцна, і найдужэйшы з маракоў не мог іх разарваць. Да дзяярэй падышло шкіпер і ўжо зноў хачеў крыкнуць на Пракопа, але кухар прамовіў супакойліва: «Вы не гневайтесь, дзядзьку шкіпер, Пракоп хача і хоча, але не можа. Ён заматаўся ў пастцы на пацукоў, якую сам дапамагаў ставіць».

З пад дзяярэй прагучаў голас Пракопа: «І ўбачыце, дзядзьку шкіпер, што я іх усіх вылаўлюю». <...>

«Каб хутчэй у Адэсу, — уздыхалі маракі, — тады ўжо ўсім пасткам будзе амінь». Вечер, як на тое, не спяшаўся спаўняць жаданні, хоць і паліў шкіпер лампаду перад абраозом св. Міколы. <...>

Поўня зазірнула ў ілюмінатар і разбудзіла шкіпера. Лёгкі ветрык роўна пхай барку. Карабельны хранометр паказваў поўнач. Шкіпер выйшаў, каб падыхаць свежым паветрам. Ноч была ясная і пудоўная. Ветразі поўныя, хача вечер не гайдай карабель. Каля штурвала нерухома, нібыта каменная статуя, стаяў Пракоп. Агонь яго лъявікі тлеў, быццам светлячок. За караблём працягнулася дарожка.

Дзядзьку здзвівала поўная цішыня. Звычайна дзяляжурны гутарыц паміж сабою, калі-нікалі пачуеца рогат ды жарты, зайграе чароўная жалейка ці нават хтосьці завядзе песню або танце. А цяпер ціха, хоць мак сей. Што гэта такое? Дзядзька ціхенъка зайшоў басанож на памост і, памятаючы пра здрадніцкія дзверы ў кухню, падаўся на бакорт блізу выратавальнай лодкі. У ясным зязні месяца памост выглядаў таямніча, куды ні зірні — бачныя былі вечкі скрынак з пад сухароў, падпёртыя з аднаго боку палкамі. Палкі, наколькі шкіпер мог угледзець, былі прывязаны дратамі да ... Вочы шкіпера пабеглі ў напрамку дратоў, што металічна блішчэлі ажно да кармы, дзе з-за борта выглядалі галовы маракоў, якія трымалі драты ў руках, як вуды.

Каля кожнага тырчала дзяржаліна. Шкіпер заўважыў, што каля кожнага дзяржаліна звісіў важкі пучок цвікоў. Пад кожным вечкам ляжалі надзвычай прываблівія рэчы: кавалкі хлеба, шматкі сала і нават каштоўны пукар. Няцяжка было здагадацца, што гэта быті пасткі. Скрозь прыадчыненыя дзверы блішчэлі вочы кухара.

Ураз прыкметні шкіпер на памосце велічэнага рыжага пацука. У людскім разуменні ён паводзіўся дужа бессаромна: хадзіў зусім спакойна між прынадамі, чухаў лапкаю за каркам, ставаў на заднія лапкі і нюхава ва ўсе бакі. Здавалася, ён кіпіц з сваіх лютых ворагаў і тых усіх нязадарных людскіх хітрыкаў. Ралтам пацуку, мабыць, захачаў зрабіц прыемнае людзімі да пачаў забягайць пад пасткі. Драты пачалі дрыжаць, але пакуль нікто не адважваўся пацягнуць, бо рухі пацука быті надта хуткі і нечаканыя. Ды вось пацуку амаль што спыніўся пад найвышэйшай пасткай. Шкіпер адчуваў, што цяпер вырашыцца. У паветры завісла скрайнія напружанне. Яшчэ секунда, і... дзверы кухні адчыніліся, і ў паветры свіснуў пучок цвікоў. Аднак кухар не разлічыў добра адлегласць. Не дастаў да пацука. Усе пасткі самі сабой зачыніліся, і ў адзін момант усе маракі стаялі ўжо каля кухара ды лаялі яго апошнімі словамі.

— І чаго ты з сваімі цвікамі як Піліп з канапель вырваўся?

— Хіба ж гэта твая пастка была?

— Эх, не вытрываў, — з вялікай пагардай сплюніў скроў зубы Бугшпрыту.

Прыгнечаны кухар зінк за дзяўрима, і памост паволі супакоўся.

На другі дзень прыемны пах даносіўся з прыстанкі музы кулінарнай справы.

— А я вам кажу, — азваўся Сямён пасля рэканасціроўкі вакол кухні, — што гэта кухар хоча выпраўіць учарашию няўдачу і напёк нам мядовікаў.

Гэта пацвердзіў нос Бугшпрыта, і нікто больш не сумніваўся. Але абед прыйшоў і мінуў, а мядовікаў не было, вячэра прыйшла і мінула, а мядовікаў — ні значку. Нос Бугшпрыта выцягнуўся яшчэ даўжэй, наколькі гэта бытло мажліва. Пасля вясмы склянак змена заўважыла на памосце малыя галачкі, рассыпаныя дзе толькі можна. Гэта быті крошки мядовікаў. Калі маракі выказвалі сваё абурэнне, адчыніліся дзвёры, і кухар прамовіў:

— Пацуکі вельмі любяць мядовікі. Гэтыя шматочкі атручаныя. Каштаваць не раю. — І зінк у сваім свяцілішчы.

І паливанне ішло сваім шлягам з яшчэ большым запалам. Уся палуба была пакрыта драпінамі ды плямамі. Усе пасткі працавалі механічна. Загінулі ўсе пацуکі — толькі рыжага пацука не ўдавалася злавіць.

Забабонны Пракоп пачаў нават хрысціцца, убачыўшы рыжага пацука: «Каб ён толькі на нас ніякай бяды не навёў!». Але якія бяды — пра гэта не хацеў казаць.

Шкіпер зразумеў, што далей так працяўвацца не можа. Склікаў усю каманду і сказаў:

— Я ведаю, што вы не дужа вялікія шкоднікі, але ёсё-такі палуба мае зашмат дзірак. Пэўна, што ў гэтым вінаваты пацук. Хто яго заб'е, атрымае рубель і трох дні берагавых у Адэсе. Дык вось ідзіце і лавіце, а насамперш не разбуйце «Салавейку».

З той хвіліны каманда ператварылася ў гончых сабак. Пра сон не было і гаворкі. Усе паливалі. Пасткі давялі да незвычайнай дасканаласці. Але пацуку не трапляўся. Урэшце людзі вырашылі, што пацуку большікімі заўважніліся як-небудзь перахітрыць пацука.

Тры дні дзыму ѿ моцны вечер, карабель гойдала і кідала, вялікія пеннія хвалі залівалі памост, пасткі давяліся скрашыцца. Трэба было скручваць і настаўляць ветразі, працы хапала на ўсе руки, і каманда забылася пра пацука. Пацуку больш не паказваўся. Можа, змыла яго хвалі ў мора? Паказалася Адэса. Шкіпер стаяў на капітанскім месціку. З прыстані выплыў маленькі параходзік і ўзяў «Салавейку» на бускір. Нібыта люлька, пыххала машына параходзіка, і бераг хутка набліжаўся. Згарнулі ўсе ветразі. Да каменага мола заставалася яшчэ некалькі сажні. Ралтам з кухні пачаўся страшны крык. Дзверы саскочылі з завесай, і на памосце з'явіўся кухар са сваім страшным «скарпіёнам» у руках. Перад ім бег велічэнны рыжага пацука.

Усе пакінулі свае месцы. Хто што меў, хапаў у руки і бег біць не-навіснага пацука. Пацуку умомант узлез на мачту і пабег па першай рэй. За ім кінуліся ўсе: ратунку пацуку не было. Там мусіў загінуць. Наперадзе быў кухар. Толькі Пракоп не ўдзельнічаў у паливанні: стаяў з канатамі на руках і паглядаў ўгору. Шкіпер дарэмна свісті і кричаў магутным басам. Ніхто яго не слухаў. Бываюць такія хвіліны, што загады праства не даходзяць да слыху. Натоўп на набярэжнай таксама зацікаўліўся незвычайнімі відовішчамі: уся каманда бегла за адным пацуком, які стаў сабе на самымі канцы рэй на заднія лапкі і глядзеў аднымі вокаў, ці далёка яшчэ яго пераследнікі. Другімі вокаў меў цалкамі штоўсці іншае на думцы.

— Бі яго! Бі! — кричалі маракі, што стаялі ззаду кухара.

— Бі яго! — кричалі маракі на беразе. Параходзік выдаў працяглыя свісты. Яго задача была выканана: барка прысталі да берага.

Кухара трошкі падвяла нога, але ўсё адно прычыніў шкоду страшэнны ўдар. Не трапіў па пацуку, але цэлы пучок цвікоў пацэліў Пракопу, які цвёрда выконваў свой абавязак, акурат у плечы. Адначасна закрычаў усім «Салавейка», кричала ўсім Пракоп роў.

Пацуку спакойна пльўд' да берага.

Пяціроўка з украінскай

Юрась Кур'яновіч

Пятро Франко з жонкай Вольгай і дачкой Верай

ДАКУМЕНТЫ

«ЛІЧЬІЦЬ ПАЖАДАНЫМ...»

(ЯК ПАУСТАЎ АРГКАМІТЭТ САЮЗА САВЕЦКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ БССР)

Анатоль СІДАРЭВІЧ

80 год таму, 23 красавіка 1932 года, была прынятая пастанова Цэнтральнага Камітэта Усесаюзнай камуністычнай партыі (бальшавікоў) «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый». Праз 34 дні пастанову «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый» БССР прыняў Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі.

Два падыходы

Калі пастанова ЦК УсекП(б) аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый з'явілася ў друку, людзі, якія стамліся ад хамскіх паводзін асобных «пралятарскіх» пісьменнікаў і вулгарнай «пралятарской» крытыкі, уздыхнулі з палёгкай, бо ім у очы кінуўся перадусім першы пункт тae пастановы: ліквідаваць асацыяцьлю пракларскіх пісьменнікаў. Некаторыя нават падумалі, што вяртаецца палітыка бальшавіцкай партыі ў галіне літаратуры і маствацтва перыяду новай эканамічнай палітыкі (1921–1928).

Пісьменнікі добра памяталі пастанову ЦК ад 18 чэрвеня 1925 года «Аб палітыцы партыі ў галіне маствацкай літаратуры», якую рэдагавалі Анатоль Луначарскі і Мікалай Бухарын. У тым дакументе гаварылася, што партыя не можа дапусціць манаполію на літаратурна-выдавецкую дзеянасць якой-небудзь групы ці літаратурнай арганізацыі. У Беларусі гэта дало магчымасць заснаваць — побач з «Маладняком» — іншыя літаратурна-мастацкія згуртаванні: «Полымя», «Узвышша», кароткачасовая Беларускую літаратурна-мастацкую камуну і «Пробліск».

Пастанова 1925-га прадлісвала партыйным інстанцыям і пісьменнікам тактоўнае і беражліве стаўленне да гэтак званых папутнікаў, а крытыцы — тактоўнасць і цярпімасць у дачыненні да ўсіх літаратурных праслоек, «якія могуць пайсці з пралетарыятам». Асабліва падкрэслівалася, што марксістская літаратурная крытыка павінна пазбавіцца тону «літаратурнай каманды», а таксама паўпісьменнай і са-мазадавленай камуністычнай фанабэрэй.

Пастанова была неблагая, але яна не адпавядала намерам сталінскай фракцыі ў партыі. У культ узводзілася славутая бальшавіцкая непрымірымасць, загучала тэзіс пра абвастрэнне класавай барацьбы па меры набліжэння да сацыялізму. Пазбаўляючыся апазіцыі ў самой партыі, Сталін і яго хаўрускі ўзмакніл наступ на іншадумстваў ў грамадстве і ў літаратуры. Першым іх крокам было стварэнне

АБ ПЕРАБУДОВЕ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІХ АРГАНІЗАЦІЙ БССР Пастанова ЦК КП(б)Б

1. ЦК КП(б)Б адзначае свая часовасць і вялізарнае палітычнае значэнне пастановы ЦК УсекП(б) ад 23 красавіка г. і. аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый, якія будзе садзейнічаць яшчэ большаму «аб’яднанню шырокіх колаў савецкіх пісьменнікаў і мастакоў» вакол камуністычнай партыі, яшчэ большай мабілізацыі на актыўны ўдзел у перабудове яксклясавата сацыялістычнага грамадства, на стварэнне літаратурна-мастацкіх твораў, вартах нашай вялікай эпохі.

2. ЦК канстатуе, што пралетарскія літаратурна-мастацкія арганізацыі, у тым ліку і БелАПП, якія на пэўным этапе, калі ў літаратуры быў яшчэ значны ўплыў чужых элементаў, што асабліва ажывіліся ў першыя гады НЭРУ, а кадры пралетарскай літаратуры былі яшчэ слабыя, адыгралі становічную ролю ў сэнсе ўмацавання пазыцый пралетарскіх пісьменнікаў. «У сучасны момант, калі паспелі ўжо вырасці кадры пралетарскай літаратуры і маствацтва, выявіліся новыя пісьменнікі, мастакі з заводоў, фабрык, камасаў, рамкі існую-

чых пралетарскіх літаратурна-мастацкіх арганізацый (ВОАПП, РАПП, РАПМ і інш.) становіцца ўжо вузкім і тармозіць сур’ёзны размах мастицкай творчасці».

ЦК КП(б)Б пастаноўляе:

1. Ліквідаваць Беларускую Асацыяцыю Пралетарскіх Пісьменнікаў (БелАПП).

2. Правесці арганізацыю Саюзу Савецкіх Пісьменнікаў БССР, які павінен «аб’яднаніць усіх пісьменнікаў, што стаяць на пляцформе савецкай улады і імкніцца ўзяць у сацыялістычным будаўніцтве.

Усе пісьменніцкія арганізацыі падначаліць аргамітэту. Перадаць у распараджэнні аргамітэту літаратурныя часопісы.

Культпропу ЦК забяспечыць шырокую праццаюку пастанову ЦК УсекП(б) і ЦК КП(б)Б аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый, дамошыся максымальнай мабілізацыі ўсяго фронту літаратуры і маствацтва на вырашэнне задач сацыялістычнага будаўніцтва.

27 мая 1932 году.

ЦК КП(б)Б

Пастанова Сакратарыяту Беларускай Асацыяцыі Пралетарскіх Пісьменнікаў

Беларуская Асацыяцыя Пралетарскіх Пісьменнікаў, якія ўзялілі пад кіраўніцтвам КП(б)Б у той час, калі ў літаратуры Савецкай Беларусі быў афіцыйны ўзлыў варожых элементаў, змагаючыся за генэральную лінію партыі ў літаратуры, здолела выяўліць і выхаваць рад пралетарскіх пісцяў, якія на паспелі ўжо вырасці кадры пралетарскай літаратуры і маствацтва, выявіліся новыя пісьменнікі, мастакі з заводоў, фабрык, камасаў, рамкі існую-

чых пісьменнікі, якія падтрымліваюць пляцформу савецкай улады і імкніцца

Гісторычныя пастановы ЦК УсекП(б) і ЦК КП(б)Б аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый, ліквідуючы асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў з этай аўтэнтычнай ўсіх пісьменнікі, якія падтрымліваюць пляцформу савецкай улады і імкніцца прымыць узел у сацыялістычным будаўніцтве, у адным салоз савецкіх пісьменнікі, маюць глыбока палітичнае значэнне для роскіту савецкай літаратуры і зняўляюць вядомы пачаткам пісцяў, якія змагаюць за Магілёўскім літаратуры.

Літаратурны гурткі па фабрыках і заводах, арганізаваны БелАПП, працаюць сваю работу над кіраўніцтвам аргамітэту.

САКРАТАРЫЯТ БелАПП:

М. Лынкоў, П. Галавач, Андрэй Александровіч, Р. Мурашка, К. Дунец, Ілары Барашка, Л. Бэндз, Я. Лімкоўскі, Ігніт, Гароўскі, Швэйцэль.

1 чэрвень, 1932 г.

ў 1928 г. Усесаюзнага аўтадніння асацыяцыяյ пралетарскіх пісьменнікаў (УААПП). Але раней былі створаны асацыяцыі ў саюзных рэспубліках. У БССР гэта Беларуская асацыяцыя пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП), якай паўстала на базе «Маладняка». І ўсё ж Сталіну спатрэбілася яшчэ амаль чатыры гады, каб уласнаручна адрэдагаваць новую пастанову, значна карацейшую за пастанову 1925 г.

«Трэба правучыць гэту публіку...»

Некаторыя гісторыкі лічаць, што цяжкія часы для беларускай літаратуры насталі ў 1930-м, але вось я гartaю свае вынікі з газет 1929-га і бачу, што нападкам у «Звяздзе» былі паддадзены Вацлаў Ластоўскі, Уладзімір Дубоўка, Язэп Пушча, Алеся Дудар, Валеры Маракоў, Тодар Кляшторны (гэтыя чатырох крытыкаў сакратар ЦК КП(б)Б Барыс Стасевіч, якога не задаваліяла апалітычнай лірыка).

Нейкі Д. Мірончык «паласкаў» імёны Уладзіміра Дубоўкі і Алеся Дудара. Сакратару звяздоўскай партячэйкі Янку Чалядзінскому не пададзіўся часопіс «Полымя». Не быў абыдзены ўвагай і Mihail Зарэцкі. Яму дасталося за «праваўхіліцкую хлусьню» ў «Падарожнікі на новую зямлю». Перш з нагоды выходу гэтага кнігі была надрукавана рэзалюцыя агульнага сходу камсамольскай ячэйкі імя Беларускай ваеннай акругі на Мар’інскім балотным масіве, а потым з’явіўся водгук «Сыпявак кулацкага суму», падпісаны нейкім L. Якаўлевым. Сапраўдны пераслед быў учынены камуністу Зміцеру Жылуновічу. Калі за яго ў ліку іншых заступіўся беспартыйны Максім Гарэцкі, дасталося і Гарэцкаму. Пад агонь трапіў Антон Адамовіч. А праз два дні з’явіўся артыкул «супроты буржуазнай ідэалёгіі ва «Узвышшы».

Эта павярхойнага агляду публікацыяў толькі ў «Звяздзе». А можна ж паказаць доўгі шэраг публікацыяў у іншых выданнях. Напрыклад, газета «Рабочы», называючы ў ліку

іншых выдатных людзей Язэпа Лесіка і Вацлава Ластоўскага, 29 верасня 1929 г. выпесла вердыкт: «Советскай Беларуссии они пока прынесли толькі вред».

Тое, што тварылася ў 1929-м, было падрыхтоўкай сапраўднага пагрому маладой беларускай літаратуры, учыненага ў 1930-м. За краты трапілі, паводле маіх падлікаў не менш як 22 паэты, празікі і літаратуразнаўцы, у тым ліку Антон Адамовіч, Адам Бабарэка, Максім Гарэцкі, Уладзімір Дубоўка, Язэп Дыла, Уладзімір Жылка, Вацлав Ластоўскі, Язэп Лесік, Язэп Пушча, Уладзіслаў Чаржынскі.

Арышты Язэпа Лесіка, Сцяпана Некрашэвіча, Максіма Гарэцкага, самагубства Усевалада Ігнатоўскага прывялі да таго, што школы засталіся без навучальних дапаможнікаў па беларускай мове, гісторыі Беларусі і беларускай літаратуры. У сакавіку 1932 г. пра гэта на пленуме ЦК КП(б)Б быў пададзены пагром беларускай літаратуры. Правда, якія пададзены пагромы не заслужвалі таго, што яны пададзены.

Арышты Язэпа Лесіка, Сцяпана Некрашэвіча, Максіма Гарэцкага, самагубства Усевалада Ігнатоўскага прывялі да таго, што школы засталіся без навучальних дапаможнікаў па беларускай мове, гісторыі Беларусі і беларускай літаратуры. У сакавіку 1932 г. пра гэта на пленуме ЦК КП(б)Б быў пададзены пагром беларускай літаратуры. Правда, якія пададзены пагромы не заслужвалі таго, што яны пададзены.

На тым жа пленуме народны камісар асветы БССР Антон Платун канстатаваў: «У пэрыяд пасля разгрому нац. дэмакратызму... прыкладна паўтары гады амаль на мелі рукапісаў мастицкай літаратуры, зімаліся амаль выключна перакладаннем».

Антон Платун памыляўся: у 1930-м разгром так званага нацыянал-дэмакратызму не скончыўся. У 1930-м ён толькі пачаўся.

Распачынаючы ў 1930 годзе масавы тэрор, Сталін і яго людзі ў БССР кіраваліся запаветам Леніна: «Надо... проучыць эту публіку так, чтобы на несколькі дзесятков лет ни о каком сопротивлении они не смели и думать».

Пасля масавых арыштаў і высылак 1930-га і пачатку 1931-га гг. ужо спраўай тэхнікі было знішчэнне «Узвышша». Дарма Кандрат Крапіва дакладваў пра тое, што ««Узвышша» на новым шляху», дарма Пётр Глебка адхрышчваўся ад Адама Бабарэкі, называўшы яго творчасць націзмам, замаскаванай маркісцкай фразай, дарма на старонкі «Узвышша» пусцілі Лукаша Бэндэ — усё адно на апошніх старонках апошняга нумара часопіса Змітрок Бядуля, Пётр Глебка, Сяргей Дарожны, Лукаш Калюга, Тодар Кляшторны, Кандрат Крапіва, Максім Лужкін, Андрэй Мрый і Кузьма Чорны мусілі апублікаваць уласную пастанову аб роспуску літаратурна-мастицкага аўтадніння «Узвышша» і паведаміць, што ў сувязі з гэтым часопіс у 1932 годзе выдавацца не будзе.

На змену ідэі пралятарскай літаратуры — ідэя літаратуры савецкай

Ствараючы асацыяцыі пралятарскіх пісьменнікаў у рэспубліках і УААПП, сталіністы праводзілі сваёго роду эксперымент. Праз тры гады яны маглі пераканацца: многія таленавітыя літаратары прайгнаравалі гэтыя згуртаванні.

Ідэолагі руху пралятарскіх пісьменнікаў, прымітыўна разумеючы марксізм, спадзяваліся, што ўмацаванню пазыцыяў пралятарскай літаратуры дапаможа прызыў у яе рабочых-ударнікаў. Гартаючы зборнікі «Ударнікі» (1931, 1932 і 1934 гг.), сярод аўтараў іх я знайшоў хіба тры імені, якія пра нешта ды гавораць: Міколы Бацишкава, пра лёс якога мы нічога не ведаем, расстралянага ў 1937-м Васіля Леанідава ды Міхася Калачынскага, які ў 1934-м апублікаваў свой верш «пад маркай» калгасіка. Да яшчэ імія журналіста Сцяпана Нортмана. Зрэшты, ужо цыганаваны наркам А. Платун вымушаны быў прызнаць на пленуме ЦК КП(б)Б, што ў БССР «заклік рабочых-ударнікаў у літаратуру прайшоў не зусім арганізавана».

Не даў пленуму і прызыў у літаратуру чырвонаармейцаў-ударнікаў. Беларуское літаратурнае аўтаднінне Чырвонай Арміі і

Флоту (БелЛАЧАФ) не апраўдала ўскладзеных на яго спадзівання. Сярод аўтараў зборніка «БелЛАЧАФ» (1931) мы сустракаем трох невядомых імені: А. Шчарбакова, С. Богуша і дэмабілізаванага байца Івана (Янкі) Гуцава, з якім сустрэнемся таксама ў зборніку «Ударнікі» за 1934 г. Астатнія імёны нам вядомыя добра: Міхась Чарот, Пятрусь Броўка, Платон Галавач ды іншыя. Бадай, тое ж можна сказаць і пра зборнік габрэйскай секцыі БелЛАЧАФ «Ройтэ армой» (1932), у якім свае творы змісцілі Ізі Харык, Зэлік Аксельрод, Лейб Талалай, Элье Каган, Мойшэ Кульбак ды іншыя вядомыя літаратары.

Аб'яднанне ж пралетарска-сялянскіх пісменнікаў (БАПКП; было і такое) і наогул не цягнула нікога за вушы ў літаратуру. Часопіс «Беларусь калгасная» (1932) пад рэдакцыяй Рыгора Мурашкі рабілі як спарады літаратурна-мастакае выданне.

Акрамя прызыву ў літаратуру рабочых-ударнікаў і чырвонаармейцаў-ударнікаў, умацаваць пазыцыі пралетарскай літаратуры спадзіваліся ўвядзеннем работніцкай цэнзуры. Вось як гэтую ідэю агучваў А. Платун: «На Украіне кніжка пісменніка ня будзе мець ходу, калі гэтая кнішка ня ўхвалена праф[саюзным] арг[анізацыйным]. І тут жа наркам прызнаваўся: «У нас, на вялікі жаль, прафарганізацыі слаба займаюцца гэтай справай».

Недзе ў другай палавіне 1931 г. кіраўніцтва Усे�КП(б) прыйшло да высновы, што стварыць чыста пралетарскую літаратуру немагчыма. Замест лозунгу «Даеш пралетарскую літаратуру!» у парадак дня было паставлена пытанне аб стварэнні савецкай літаратуры — сацыялістычнай паводле зместу і нацыянальнай паводле формы. Гэту ідэю парторганы прадыктавалі «Узвышшу», калі яго змусілі прыняць пастанову аб самароспуску. Вось як ідэя гучала ў канцы 1931-га: «Лічыць пажаданым утварэнне ў БССР літаратурнай арганізацыі тыпу саюзу савецкіх пісменнікаў, якая б па магчымасці ахапіла ўсіх папутнікаў БССР і, забяспечаная належным партыйным кіраўніцтвам, змагла ў шырокі разгарнуць працу па перавыхаванню папутнікаў з мэтай набліжэння іх да пралетарской літаратуры».

Канчатковая ідэя Саюза савецкіх пісменнікаў (ССП) сформулюе Сталін у пастанове ЦК Усे�КП(б) ад 23 красавіка 1932 г.

Сутнасць задумы

Задума была простая: «аб'яднаніць усіх пісменнікаў, якія падтрымліваюць платформу Савецкай улады і імкнуща ўдзельнічаць у сацыялістычным будаўніцтве, у адзіны саюз савецкіх пісменнікаў з камуністычнай фракцыяй у ім».

Гэта толькі напісаны так: платформа савецкай улады, камуністычна фракцыя. Усе даўно ўжо ведалі, што савецкая ўлада — гэта ўлада партыі, а партыя — гэта яе ЦК, і нават не сам ЦК, а сакратарыят на чале са Сталінім. Усе даўно ўжо ведалі, што платформа савецкай улады — гэта платформа Усे�КП(б), а платформа Усे�КП(б) — гэта платформа сакратарыята.

Пісменнікі-папутнікі (беспартыйныя, лаяльныя і не зусім лаяльныя) павінны ўступіць у новую пісменніцкую арганізацыю і

безумоўна прыняць уладу партыі над сабою. Хто адважыцца сказаць, што ён супраць савецкай улады і не падтрымлівае яе платформу? Масавы тэрор 1930-га паказаў, што ў бальшавікоў ёсць людзі, здольныя вязаць, страліць і січы сваіх братоў па класу і па крыві.

Цяпер не пісменнікі будуть выбіраць сабе арганізацыю, а партыйнае кіраўніцтва арганізацыі будзе выбіраць пісменнікаў у сабры ССП. Не рабочыя ў асобе прафсаюзных босаў будуть ацяньваць вартасць твораў, а самі пісменнікі пад кіраўніцтвам партыйнай фракцыі стануть памочнікамі Галоўліта (цэнзуры) і палітредактараў у выдавецтвах.

За падтрымку бальшавіцкай партыі і за жаданне ўдзельнічаць у так званым сацыялістычным будаўніцтве пісменнікамі прадугледжаны бонусы, а за непадтрымку, за нежаданне... 1930 г. паказаў, што чакае нязгодных.

НЭПУ не будзе

Практычныя заходы дзеля ажыццяўлення задумы парторганы началі задоўга да публікацыі пастановы ЦК Усे�КП(б). Хоць фармальна літаратурнае згуртаванне «Полымя» не было распушчана, ад пачатку 1932 года быў спынены выпуск аднайменнага часопіса. Засталіся белапаўскі «Маладняк» і «Беларусь калгасная». Затое для больш аператыўнага ўмяшання ў літаратурны працэс і кіравання ім з канца лютага пачала выходзіць газета «Літаратура і мастацтва», у рэдакціі якой панавалі «пралетарскія пісменнікі».

Пастанову ЦК Усे�КП(б) аб перабудове літаратурна-мастакацкіх арганізацый належала падтрымкаць адпаведнымі пастановамі Цэнтральных Камітэтаў кампартыі на нацыянальных рэспубліках і, натуральна, ухвальнімі артыкуламі ў газетах. Аднак у БССР нешта марудзілі. Артыкул Міхасія Лынъкова, Платона Галавача і Хацкеля Дунца «На новым этапе» з'явіўся ў «Звяздзе» толькі 26 траўня 1932 г. — назаўтра пасля публікацыі ў «ЛіМе» складу арганізацыйнага камітэта Саюза савецкіх пісменнікаў.

Прынятая 27 траўня 1932 г. пастанова ЦК КП(б) была апублікавана ў «Звяздзе». Калі пастанову ЦК Усे�КП(б) прымала палітбюро, дык пастанову ЦК КП(б) прыняло нават не бюро Цэнтральнага Камітэта, а сакратарыят, бо пытанне было тэхнічнае і не патрабавала шырэйшага абмеркавання.

Пастанову ЦК КП(б) апублікавалі 4 чэрвень, а на трэці дні нарады, 1 чэрвень, БелАПП прыняла пастанову аб яе саматкіўдзіцай. Тады ж, 1 чэрвень, адбылося і пасяджэнне арганізацыйнага камітэта Беларускага саюза савецкіх пісменнікаў (так першачатковы думалі яго назваць).

Калі быў і кім створаны арганізаціёт? З паведамлення ў 5-й кніжцы «Беларусі калгасной» вынікае, што выбралі яго самі пісменнікі на сваім сходзе. Пад паведамленнем пра гэта стаяць прозвішчы прадстаўнікоў БелАППа, БелЛАЧАФ і БелАСПП (кідаеца ў вочы, што адсутнічаюць подпісы прадстаўнікоў «Полымя»). Аднак у гэтым паведамленні толькі частка праўды. Насамрэч пісменнікі не выбіrali арганізаціёт, а падыimali руки за яго выбранне, бо яшчэ 27 траўня арганізаціёт ССП БССР быў выбраны сакратарыятам ЦК КП(б). У пункце 2 апублікавана-

Першае пасяджэнне арганізаціёту БССП

1 чэрвень адбылося першае пасяджэнне арганізаціёту Беларускага Саюзу Савецкіх Пісменнікаў, створанага літаратурнымі арганізацыямі БССР у сувязі з пастановай ЦК Усे�КП(б) і ЦК КП(б) аб перабудове літаратурна-мастакацкіх арганізацый.

На пасяджэнні выгранан рад арганізацыйных пытанняў.

Прэзыдыум арганізаціёту выбран у складзе т. т.: Клімковіча (старшыня), М. Лынъкова (адказны сакратар), К. Чорнага, А. Александровіча і Х. Дунца. Кандыдаты — т. т. Гараўскі і Швэйдэль.

Дэлегацыя арганізаціёту Ўсесаюзнага Саюзу Савецкіх Пісменнікаў вылучана ў складзе т. т. М. Лынъкова, К. Чорнага, А. Александровіча і І. Харызы.

Створаны камісіі: па друку — у складзе т. т. М. Лынъкова, Я. Ліманоўскага і І. Харыка; па масавай работе — у складзе т. т. П. Галавача, П. Швэйдэля, А. Александровіча, Крапівы і Юдэльсона; па сацыяльна-бытавых пытаннях — у складзе т. т. І. Гурскага, Іл. Барашкі, Л. Бенда, К. Чорнага, Кульбака і Нёманскага.

Пастаўлены, што пытаннямі ў камілектаванні апарату і сродкамі павінен заняцца прэзыдыум.

Даручана камісіі масавай работы ў самыя кароткі тэрмін прадстаўнікі прэзыдыуму пілітпапулярызацыі і растлумачэння апошніх пастановаў ЦК Усे�КП(б) і ЦК КП(б) аб перабудове літаратурна-мастакацкіх арганізацый на пэрыфэрыі, у філіях БелАПП, БелЛАЧАФ і БАПКП і літаратурных гурткоў. Аргсакратаром арганізаціёга камітэту выбран Іл. Барашка.

1) Клімковіч — старшыня, 2) Лынъкоў — адказны сакратар, 3) Гурскі, 4) Александровіч, 5) Кузьма Чорны, 6) Галавач, 7) Харык, 8) Гараўскі, 9) Бенда, 10) Нёманскі, 11) Ліманоўскі, 12) Кульбак, 13) Швэйдэль, 14) Дунец, 15) Юдэльсон, 16) Крапіва».

Дакладна ў такім складзе арганізаціёт і быў «выбраны» на сходзе пісменнікаў. Якуб Колас і Цішка Гартны ў яго не трапілі, а кандыдатуры Янкі Купалы, Змітрака Бядулі ды іншых нашаніцаў нават не разглядаліся.

У апубліканым паведамленні напісаны па-расійску. Сакратарыяту ЦК прапаноўвалася для правядзення работы па падрыхтоўцы Усебеларускага з'езда савецкіх пісменнікаў «выделіць организацыйны комітэт в следуючем составе». На пасаду старшыні арганізаціёта прапаноўвалася кандыдатура Іліі Гурскага (яго прозвішча ўпісана чарнілам замест нечытэльнага прозвішча, якое таксама пачыналася на літару Г). Над прозвішчам Гурскага чыёйсці рукою ўпісана: Клімковіч і Гурскі. Потым пад нумарам 2 зноў ідзе прозвішча Гурскага як кандыдата на пасаду адказнага сакратара, але яно зноў выкасавана. Далей памянянія нумараў. І ўжо пад другім, а не трэцім нумарам чытаем прозвішча Міхасія Лынъкова (у праекце надрукавана «Лынков»). За Лынъковым ідуць кандыдатуры Андрэя Александровіча, Кузьмы Чорнага (над прозвішчам крыжык), Платона Галавача, Якуба Коласа (псеўданім выкасаваны алоўкам, над ім крыжык), Ізі Харыка, Вільгельма Гараўскага (польскі пралетарскі пісменнік), Лукаша Бенда, Янкі Нёманскага, Янкі Ліманоўскага, Мойшэ Кульбака (над прозвішчам крыжык), П. Швэйдэля (рабочы-ударнік; над прозвішчам крыжык). Далей упісана і закрэслена прозвішча Арону Юдэльсона. За гэтым закрэсленым прозвішчам пад нумарам 14 упісана прозвішча Хацкеля Дунца (габрэйска-беларускі аўтар, рэдактар «ЛіМа»), пад нумарам 15 — зноў кандыдатура А. Юдэльсона (над прозвішчам крыжык), пад нумарам 17 — кандыдатура Цішки Гартнага (прозвішча выкасавана, над ім крыжык). Нарэшце, ад руکі дапісаны: Крапіва.

У чыстайку пастановы сакратарыята ЦК КПБ чытаем: «Для правядзення працы па падрыхтоўцы Усебеларускага з'езду Савецкіх Пісменнікаў выдзяліць арганізаціён (!) камітэт у наступным складзе:

Такая штучная перавага былых белапаўцаў, якія панавалі ў рэдакціях часопіса і «ЛіМа», не могла не спарадаць канфліктную сітуацыю ў пісменніцкім асяроддзі. І канфлікт выбухнуў. Але першым з'явіўся славуты ліст пятнащаткі пісменнікаў, жарсці разгарэліся вакол асобы Янкі Купалы, а дакладней — вакол яго 50-гадовага юбілею. Пытанне стаяла так: адзначаць ці не адзначаць?..

ЗГАДКІ

ЖЫЩЯДАЙНАЯ СІЛА

Алесь ГІБОК-ГІБКОУСКІ

**Кажуць, што нашае зямное
жыццё — гэта вібрацыя
малекул нежывой матэрыі
у нейкай адмысловай,
унікальной частаце.**

**Прыслухаўшыся да мернага
стуку свайго сэрца, пачынаеш
разумець, што нешта ў гэтым
і насамрэч ёсць. А яшчэ — калі
чуеш добрую песню, ці добрую
музыку.**

Ці не ў іх і хаваецца разгадка таямніць нашага жыцця? Нездарма шматлікія пакаленні наших балта-славянскіх продкаў так беражліва ставіліся да сваіх песняў. Але сёння, на жаль, песня імкліва губляе сваю ранейшую сакральную вартасць...

Калі зірнуць звонку на сённяшні стан песні, то ён, напэўна, не выкліча нейкіх хваляванняў. Толькі за год Беларусь стварае столькі новых песняў, колькі іх, бадай што, не выдаткоўала ўся чалавечая супольнасць, якія-небудзь пару стагоддзяў таму. Ды і шматлікія іх ручайны з усяго свету імкліва зліваюцца сёння ў сапраўдныя песенныя «акіяны». Але лёс песні ў шматграннай мазаіцы быцця ёсць вельмі ўжо яркім, нават знакавым фрагментам, каб на яго не зважаць.

Як вядома, нашыя песні, музыка на працягу ўсёй эвалюцыі заўсёды была побач з намі — і ў святы, і ў будні, і ў спакойных часах, і ў часы ліхалецця і нягодаў. Яны — і ля вытокаў нараджэння новага жыцця, яны ж у ім — і завяршальны акорд. Для большасці наших продкаў песня многія стагоддзі была ледзь не адзіным промнікам у змрочных лабірінтах быцця. За многія стагоддзі беларусамі-літвінамі назапашаны глыбокі пласт музычна-песенных здабыткаў, якія ёсць сапраўдным нашым духоўным скіборам.

З самага ранняга дзяцінства песня ярка і ўпэўнена асвятляла і мае ўласнае існаванне. Мне вельмі пашанчавала з ёю ў тым майм ужо далёкім дзяцінстве. Яе чароўная сіла не магла не ўпльываць на фарміраванне майм душы і асобы. Думаю, што і на канчатковы выбар прафесіі... А ўсё гэтае багацце я меў найперш дзякуючы майм матулю — Анастасіі Маркаўне, украінцы родам з Харкаўшчыны — краю, што як і Беларусь, месціца на перакрэжаванні стратэгічных гандлёвых і міграцыйных шляхоў.

У Беларусь матуля трапіла ў цяжкія пасляваенныя 40-я гады, ратуючыся ад татальнага голаду, тут і знайшла свой лёс у асобе майго бацькі Сямёна Федаравіча — беларуса з Капыльшчыны. Маючы рэдкай прыгажосці глас, матуля — пявуня ад Бога — шчодра дарыла нам, сваім дзесяцям, шудоўныя песні. Нядрэнны голос меў і бацьку...

Калі мне споўнілася гадкі, бацька забраў да сябе на выхаванне сірату-пляменніцу — дачку загінулага ў першыя ж

дні вайны брата. Міла, ці як мы ўсе яе звалі — Мілка — таксама была яшчэ той піявуння! Разам з мамай яны даволі хутка зладзілі своеасаблівы дамашні ансамбль беларуска-украінскай песні, співаўшы на два галасы, ды як! Співали амаль штодзённа, як правіла па вечарох. Апроч Мілкі прысутнічалі і мы — троє дзетак — у якасці слухачоў. І здзяснялася сапраўднае Чарадзейства! Песні былі такія прыгажосці, такія душоўнікі, такія энергетычныя напоўненасці, што аж дух захопліваў. Да сюль памятаю суроўы загад злой мачхыкі свайму падкаблучніку-мужу: «...а сваіх маленьких дзетак / павесь на вяроўцы!...». І рахманы беларус, хоць і пакутуючы, той загад мусіў выконваць...

У тых часах нашыя землякі, хоць і былі шмат бяднейшыя, але адрозна ад нас сённяшніх, нярэдка хадзілі адзін да аднаго ў госці — яшчэ існавалі рэшткі такай даўнейшай культуры. «Госці» тыхаю хоць і не адрозніваліся багаццем стала і кухні, але былі надзвычай вясёлымі і сардочнымі. Без чаркі, зразумела, не абыходзілася, але яна ў тых часах не іграла дамінуючай ролі, а была хутчай фонам. Сталом шмат і дасціпна жартавалі. Дзесьці пасля другой-трэцяй чарак за сталом пачыналі співаць. І вось тут — перад збочнай публікай — матуля і Мілка дасяглі ў сваім песенным майстэрстве праста фантастычных вышынняў! Асабліва кранальным было выкананне матуляй пры дапамозе Мілкі «Таполі» на слова геніяльнага ўкраінскага «Кабзара». Але неўзабаве піявунні зачынілі вясёлую песню, і многія з гасцей пускаліся і ў плясы!

Співали ў асноўным беларускія (іх тады было безліч!) і украінскія песні, былі і расійскія, але значна менш. Пасля такіх вось «гасцей» народ разыходзіўся не толькі ў настроі, але і амаль адпачываў пад Адэсай. Мясцовая паўкрымінальная эліта, якая штовечар збиралася на пасядзелкі акурат на тэрыторыі нашага пансінату, выпадкова пачуўшы ў майм выкананні пад гітару «песняроўскую» «Алесю», потым два тыдні запар садзіла мяне за свой вячэрні стол, каб я

кіслароду, які ёсць самым магутным натуральным антыаксіданцам!

Ну а потым... Потым наша вёска пачала пасіху паміраць, а з ёю і песня. Яна яшчэ нейкі час прысутнічала за сталом. Але паступова пачаў усталёўвацца зусім іншы лад. Забаўляльныя функцыі стала браць на сябе тэхніка, і беларусы ў большасці сваёй пераставалі співаць не толькі засталом і ў гасцях, але і ўвогуле. Энергетыка застолляў становілася ўсё бяднейшай. І людзі стараліся кампенсаваць адсутнасць натуральнай радасці павелічэннем дозы спіртовых напояў. Такім чынам паступова не песня, а чарка стала дамінаваць засталамі беларусаў.

Але Бог паслаў Беларусі Уладзіміру Мулявіну — расійскага хлопца са Свярдлоўска. Вось жа дзіва: мы самі не маглі ці не хацелі бачыць сакральнае багацця сваіх скарбаў, а збочны, чужы Беларусі чалавек убачыў яго сходу! І не толькі ўбачыў, але і здолеў ўдыхнуць у яго зусім новае дыханне! Ды такое, што нашу песню як след ацанілі нарэшце ва ўсім свеце! Але ў нялёгкія часы реформ і такога унікума, як Мулявін, жыццё практична загнала ў кут...

Як распавядаў адзін знаёмы мастак — сябры Мулявіна — у сярэдзіне 90-х Мулявін стварыў выдатнейшую песню на слова Багдановіча «Пагоня» і презентаваў яе на адным з канцэртаў. Якое ж было яго здзіўленне, калі яна была болей чым холадна сустрэта саноўнай публікай — зачынаўшы зусім іншы палітычны час. «Дык ім нават «Пагоня» сёння не патрэбна!» — з горыччу паскардзіўся ён сябру...

Мулявінскі дар адлюстраваўся і на мне асабіста... Напачатку 80-х гадоў я з сям'ёй і сябрамі адпачываў пад Адэсай. Мясцовая паўкрымінальная эліта, якая штовечар збиралася на пасядзелкі акурат на тэрыторыі нашага пансінату, выпадкова

пачуўшы ў майм выкананні пад гітару «песняроўскую» «Алесю», потым два тыдні запар садзіла мяне за свой вячэрні стол, каб я

співаў «што-небудзь беларускае, з «Песняроў»»...

У нашай мінскай кампаніі імгненна зніклі проблемы з харчаваннем і водой, якія былі дасюль з-за нашага сціплага адпускання бюджету. Яшчэ б адзін такі тыдзень, і я, напэўна, капітальная падсеў бы на выдатнае маладое віно, што ракой лілося, каб «прамачыць» маё пеўчае горла!..

Пэўную порцію аптымізму наконт лёсу нашай песні далі канец 80-х — пачатак 90-х гадоў мінулага стагоддзя, калі пачыналася новая хваль нацыянальнага адраджэння. Я тады, павярнуўшы сваё жыццё на 180 градусаў, паступіў на вячэрні беларускі філфак і працаваў у адной школе настаўнікам. І тут лёс зусім нечакана падкінуў мне сюрприз у абліччы паэта Міхася Скоблы, які запрасіў мяне на працу ў вядомы часопіс «Роднае слова», які ўзначальваў вялікі руплівец беларушчыны Міхась Шавыркін. А паколькі ён быў яшчэ і вялікім аматарам беларускай песні, то такім ж быті і ўсе супрацоўнікі рэдакцыі. Спрацаваў наш традыцыйны патэрнізм — як «бацька», так і мы!

Нашыя рэдакцыйныя пасядзелкі (зразумела, не ў рабочы час!), дзе мы шмат співали, сталі сапраўдным клубам беларускай песні, дзе бруіла надзіва жыццядайная атмасфера. Співали практычна ўсё, нават тыя, хто не меў гласу і слыху! На тыха «роднасловаўскія» сустэрэчы стараліся патрапіць розныя людзі, і не абы якія: рэдактары іншых выданняў, вядомыя паэты і пісьменнікі, літаратуразнаўцы, артысты, тэлевядучыя, нават замежныя госці, словам беларуская эліта! Нярэдкім госцем быў вядомы оперны спявак Віктар Скарабагатаў, які не пагарджаў часам і свой непаўторны бас «уплесці» ў нашую, можа, і не зусім дасканалую, гармонію.

Але ўсё добрае рана ці позна канчаецца... Так было і з «Родным словам»...

Хто ведае, магчыма, такія вось асяродкі, такія вось клубы роднай песні і маглі б стаць у нашай дашчэнту здэнацыяналізаванай атмасферы своеасаблівымі выспачкамі рэальнага адраджэння не толькі беларускай песні, але і мовы, культуры, т.б. нашага новага нацыянальнага адраджэння. Іншая справа, што Шавыркіны сёння зусім няшмат...

Калісці ствараць песні мелі права (і юрыдычнае, і чалавече!) выключна сябры Саюза кампазітараў, а сёння іх не піша хіба толькі агалцелы музабоф. Як вынік, на вачах імкліва дэградуе меладычнае канва песняў. Плагіят стаў сёння ледзь не нормай. Прычым ім не пагарджаюць нават вядомыя выкананыя. Але яшчэ больш сумная сітуацыя з тэкстамі. Якраз слухаючы іх, выразна пачынаеш разумець, куды нас нясе плынь сучаснай песні.

Да прыкладу, у адной пераднавагоднай перадачы на першым канале радыё, якое транслюеца праз радыёкропку на ўсю краіну, слухаючы віншавалі галоўныя

зоркі эстрады — спачатку словам, а потым і песняй. І песні былі яшчэ тыя! Адна «зорка» заклікала слухаючо «сойти с ума», другая — «сорваться и вниз — последний каприз!» і г.д., і т.п. Даволі цікавыя атрымаліся «пажаданні» напярэдадні свята!.. Між тым мала хто сёння не ведае, што прамоўленае слова абавязкова так і інакш матэрыялізуецца. А тут такія вось «устаноўкі». І гэта прытым, што ў нас адзін з самых высоких у Еўропе ўзровеніў супыльнасці і далёка не самы суцішальны ўзровень псіхічных захвораванняў!..

Вядома, сёння моцна засменчана і ўся наша паўсядзённая мова. Да прыкладу, ёсьць цэлья катэгорыі людзей, якія карыстаюцца выключна ненарматыўнай лексікай. Але што датычыць песні, то з яе словам не выкінеш, але ад яе, асабліва той, што тыражуецца СМІ, сёння шмат чаго залежыць.

Песня сёння ўсё больш становіцца прадуктам бізнесу, адным з шэраговых тавараў спажывецкага рынку. А калі так, то і стаўленне да яе як да тавара — абы прадац! Адзін мой сябра паэт В., напісаўшы неяк удалыя вершы, праланаваў кіраўніку аднаго з вядомых у краіне калектываў напісаць песню. На што той спакойна адказаў: «Платите, і будет песня!»

Песенны бізнес ужо даўно стаў адным з самых прыбытковых. Сёння ў свеце існуе безліч усемагчымых конкурсаў-праглядаў, якія як гіганцкая мясарубка, паглынаюць у сябе мільёны маладых людзей, што прагнуть публічнай славы. Вяршыня яе — так званыя фінішныя конкурсы накішталт Еўрабачання, якія ўжо даўно не ёсць уласна музычнымі. Самае непрыемнае, калі ў гэтыя сумніўныя гульні ўсім іншым дзяцей, якіх для гэтага спецыяльна гадамі літаральна дрэсуюць...

І адным з самых выразных вынікаў бізнес-падыходу да сучаснай песні ёсць паступовае выцясненне з поля зроку песні беларускамоўнай. Яна даўно ўжо стала «не фарматам» на большасці радыёстанцый. І з вялікай цяжкасцю выжывае, дзякуючы хутчай выпадку і асобным таленавітым творцам, а не нейкай сістэме. Сумна было чуць па радыё выказванне адной нашай «зоркі», што маўляў, добрых беларускамоўных тэкстаў вельмі мала!..

Зразумела адно: у свеце наша песня ніколі не будзе паспяхова прэзентавацца другаснымі «калькамі» маскоўскага шоў-бізнеса. Прыкладам жа ўсім ім хай будзе нечуваны ў свой час поспех украйскай спявачкі Русланы на Еўрабачанні, дзякуючы нават нацыйнаму стрыжню свайго творчасці. Толькі такі шлях можа быць цікавым у свеце, асабліва тады, калі па ім ідуць таленавітыя і яркія людзі.

А яны ў нас ёсць. Раю паслушаць, да прыкладу, дыск «Барды свабоды», створаны высілкамі Змітра Бартосіка і калектыву рэдакцыі «Радыё Свабода». Сярод некалькіх сотняў (!) выкананіццаў нямала выдатных узору сучаснай нацыянальнай песні, а, значыць, і нацыянальнай культуры. Я ўжо не кажу пра тых кампазітараў, спевакоў, хто па ранейшаму прафесійна працягвае сваё «стаянне» за нашую беларускую душу.

▶ КРАЯЗНАУСТВА

ДА ЗАБЫТАГА БЕЛАРУСКАГА АЛІМПУ

Аляксей ДУБРОУСКИ

Краязнауца, аўтар
некалькіх сотняў артыкулаў,
прысвечаных праблемам
экалогіі і гісторыі, фатограф
Аляксей ДУБРОУСКИ адышоў
у іншы свет напрыканцы
мінулага года. Ён рашуча
асуджаў меліярацыю Палесся,
у часы перабудовы падтрымаў
Беларускі Народны Фронт
«Адраджэнне», з 1990 па 1999
гады быў дэпутатам Пінскага
гарсавета. Спадар Аляксей быў
і аўтарам «новачасаўскай»
«Літаратурнай Беларусі»,
якая сёння друкуе адзін з яго
апошніх артыкулаў...

Мы — сведкі глобальных турыстычных «раскрутак» многіх краін. Усе прыкладваюць велізарныя высялкі, каб прыцягнуць турыстычныя даляры. У нас жа ў гэтым плане... Хоць маем унікальныя прыродныя і гісторычныя патэнцыялы.

Возьмем Грэцію. Турысты стагодзімі валам туды валаць — паглядце гісторыю. Алімп, Дэльфы... Цікавасць да старажытных багоў і прадракальнікаў узрастает ва ўсім свеце. А Беларусь — у застаялым камунізме, яшчэ горш, чым у паганстве.

Тым не менш, беларусам трэба ведаць свае свяцілішчы, якія дазволілі захавацца нам як народу і нацыі. Няўжо мы горш грэкаў?

...Жылі людзі, у нешта верылі, мелі сваіх багоў. На жаль, расійска-савецкая ідэалогія не давала ходу нашай, ды і сваёй дахрысціянской гісторыі. Аб тым перыядзе паніцце маюць толькі вузкія адмыслоўцы ды скурпулёзныя краязнауцы. Каб пісаць аб беларускім Алімпе, неабходнай умовай з'яўляецца крытычная кропка, у якой сходзяцца некалькі акаўтчынасці.

Маю выснову аб наяўнасці на тэрыторыі Беларусі Святой гары, і не адной, дзе больш 1000 гадоў назад жылі жрацы (Багі) і аракулы, мацуюць наступныя звесткі:

1. Фільм аб грэцкіх Дэльфах з доказамі адмысловых геаграфічных умоў пад храмам аракула;
2. Вывучэнне навуковай літаратуры аб паганскіх помніках Беларусі і грэцкім Алімпі;
3. Поездка па месцах іх размяшчэння ў Беларусі;
4. Азнаямленне з тапанімікай, рэльефам, рачной сеткай меркаванага месца заходжання Беларускага Алімпу і Дэльфаў.

Сабраныя, здавалася б, разнастайныя звесткі хораща леглі ў адно доказанае рэчышча...

Месца гэтае знаходзіцца на мяжы Валожынскага і Маладзечанскага раёнаў блізу вёсак Дуброва і Агароднікі — на Дзяячай гары. У даўнія часы на гэтай тэрыторыі пражывалі балтыйскія плямёны са сваімі багамі, якія, перайначыўшыся ў назвах, але не ў сутнасці, перайшлі ў славян-

Гара багоў

Язвяжскі курган на Гары багоў

Вуліца Дзяячая гары ў вёсцы Дуброва

скі пантэон. У летувіскай мове «dievas» — бог. Нядзіўна, што ў беларускай тапаніміцы ёсьць шмат назваў са словамі «дзівы», «дзеў». Згаданая вышай гары — гары багоў? Але чаму тут?

Пашукаем доказы. Гэта самая высокая гары на вялікую акругу — 298,5 метраў у Балтыйскай сістэме вышынъ, 40 метраў узвышшаецца над навакольнай мясцовасцю, мае форму плато, памерам 200x200 м, размясцілася на Галоўным Еўрапейскім водападзеле. Побач з ей бярэ пачатак Заходняя Бярэзіна...

У 1987 годзе Дзяячай гары зацікаўліся нашыя гісторыкі, але толькі як месца пахавання старажытных людзей. Пад кіраўніцтвам археолага Э.Зайкоўскага на гары было выяўлена каля 25 старажытных курганоў з пахаваннямі і

Ля падножжа нашай гары таксама ёсьць тры крыніцы. І..., каб канчаткова здзівіць нашым Алімпам чыгача, стаўлю кропку над «Ф». Узяў тэктанічную карту Беларусі ды, як і меркаваў, усё да гэтага і зводзілася: гары размясціліся на вялікім тэктанічным разломе пад назвай Ашмянскі, урэзаным у крышталічны чахол Зямлі. Гутарка пра разломы адмысловая. Скажу толькі, што яны да сёння «дыхаюць», хоць ім і мільёны гадоў. Мы гэтаму былі сведкамі ў красавіку 1986-га ў Чарнобылі. Станцыя таксама стаяла на разломе...

Каб усё напісане прачуць, трэба самому пабываць на Гары багоў і, як заведзена ў майдане краязнаўчай практицы — усе сур'ёзныя здагадкі правяраць на месцы. Таму ў дарогу збіраўся нядоўга. Гара недалёка ад Купалаўскай Вязынкі. Вось і гэты вялікі чалавек зямлі беларускай не выпадкова нарадзіўся побач са святой гарой! І назоў вёскі Дуброва гаворыць аб tym, што тут у святым дубовым гаі знаходзіўся пантэон асаў-багоў. А назвы вёсак у акрузе — гэта ж кангламерат народаў: Татары, Крывічы, Венды... Маючы шмат сяброў, не склада цяжкасцю дамовіцца — із імі патрапіць на Святу гару. За адзін дзень паспееў крутніца з Пінска ў Дуброва і назад, пагаварыць з жыхарамі вёскі і стаць з Вячаславам Макаўчуком першымі, пасля доўгага шматявковага пераплынку, паломнікамі на гэтае святое месца.

Першапачаткова азнаёміліся з самой вёскай. Як і многія, яна набыла за гады большавізму жахлівы выгляд. Вакол рэзруш. Шмат кінутых хат. Стаяць у бяздзейнасці стары бровар, каменны млын, яшчэ нейкія разваліны бачныя з зааснікаў, старая школа з калонамі таксама зязе пустымі вокнамі, і зусім маркотны выгляд мае касцёл. Яго выкарыстоўвалі пад склад угнаенняў, а потым і зусім камсамольцы спалілі. Без даху, але сцены цэльны, усярэдзіне — калоны разам з дрэвамі. На сцяне вісіць жалезны пагнуты крыж. Ці хрысціяне жывуць у гэтай вёсцы? Калі і язычнікі, то ўсё роўна да культуры траба ставіцца не так...

Нашым гідам па гісторыі акругі быў былы завуч школы, цяпер пенсіянер, Віктар Уладзіміравіч Корсак. Пачалі гутарку з легендай аб гары. Заўважу, што легенду ў розных варыяцыйах ведаюць многія жыхары вёскі. Жыла тут

калісці прыгожая самалюбная дзяўчына. Кахалі яе два хлопцы. І яны ёй падабаліся. Каб вызначыцца з жаніхом, яна паставіла ім умову: хто першы закоціць велізарны камень на гару — таму яна і дастанецца. У першага сэрца спынілася на паўдэрні, у другога — на гары. Так яна і не выйшла замуж. Пасля гэтага жыхары штогод наведвалі гару, неслі ахвяры, вадзілі маркотныя карагоды. У іншай версіі легенды вяскоўцы пакаралі дзяўчыну за бессэрдечнасць і жывой закапалі на гары. Аб тым нам ужо расказала Валянціна Уладзіміраўна Кавалеўская. Жыве яна недалёка ад гары на вуліцы Дзяячая гары...

У гэтай легендзе відавочна адлюстраваны агадалоскі паганскаў часоў. Калі сюды дайшлі славяне, яны варварскія традыцыі язычнікаў, у тым ліку і аб чалавечых ахвярапрынашэннях, «згладзілі» — і ператварылі ў казку аб сумным каханні.

Яшчэ адзін парадокс гэтага месца. Усе мы ведаєм, што на раённым узроўні раней кіравалі ды і кіруюць розныя прыблуды, абсалютна недасведчаныя ў гісторыі і асаблівасцях культуры раённых вёсак. Калі вызначалі мяжу Маладзечанскага і Валожынскага раёнаў — правялі мяжу паміж агародамі вёскі Дуброва і побач з Гарой багоў. Так вёска і гары апынуліся ў розных раёнах. Генетычна звязаную з гарой вёску штучна «адрэзалі», і народ тым незадаволены.

Валянціна Уладзіміраўна ўспамінала, што ў 50-ых гады гары была «ажыўленай». Расла на ёй толькі ляшчына, было шмат сцяжыннак, уладкоўвалі там язычніцкія святы тыпу Купалы.

Да самой гары мы з Вячаславам даехаць не змаглі. Пакінулі аўто на вуліцы Дзяячая гары і з паўкілеметра прайшліся пешшу. Гара сапраўды выклікае давер. Рэзка ўзыдаеща над навакольнай мясцовасцю, з амаль стромымі схіламі, парасла маладым лесам, у асноўным, клёнамі, вельмі шмат радкай і лекавай травы, у тым ліку і папараці. Большасць курганоў аблкладзены камянімі, як і было прынята ў балтыйскіх пляменаў. Вакол іх бачныя невялікія раўкі. Некаторыя курганы раскапаныя археолагамі. Па гары раскіданыя асобныя вялікія камяні. Але ляжаць тут калісці велізарны Адамаў камень, яго апісанне памятае Валянціна Уладзіміраўна. З заходняга боку бачны земляны вал, характэрны для старажытных гарадзішчаў і капішчаў...

Патрэбен час, каб дэталёва аблследаваць гэтую гару і зрабіць яе месцам паломніцтва да забытай культуры нашых далёкіх продкаў. Чаму б ёй не быць нашым Алімпам? Побач Мінск, Вязынка з Янам Дамінікам Луцэвічам. І, мабыць, нездарма ён стаў Янкам Купалам. Дарэчы, каталіцкі прыход вёскі Вязынка быў тут, у Дуброве. А бацькі Купалы былі католікамі...

Калі на гары расчысці краявідныя пляцоўкі на чатыры бакі свету, мы ўбачым з яе — найперш сімвалічна — усю Беларусь. Месцы тут найпригожыя, і гэта ж — у цэнтры нашай краіны.

▼ КАЛЕЙДАСКОП

50 КРОН – ЗА ПРАЧЫТАНУЮ КНІГУ

Так заахвочваюць дзяцей чытаць кнігі ў Чэхіі. Школьнікам плацяць па 50 крон за кожную прачытаную кнігу, пасля чаго дзеци праходзяць тэст на сайце праекта «Чытанне дапамагае». І калі ўсе адказы правільныя, кампуптар пералічае на імя школьніка сумленна заробленыя кроны.

Прауда, грошы — віртуальныя. Аднак дзеци ўжо «начыталі» больш за 11 мільёнаў крон (амаль 4,5 мільярда беларускіх рублёў)! Выдаткаваць гэтыя грошы маладыя чытачы могуць толькі на дабрачыннасць.

Нагодай для гэтай мецэнатацкай акцыі стала вывучэнне школьнай статыстыкі, якая паказала, што большасць дзяцей у Чэхіі выдатна ведаюць матэматыку, але пры гэтым займаюць адно з апошніх месцаў у Еўропе па чытанні кніг.

На сайце акцыі ўжо зарэгістравана 90 тысячай чэшскіх дзяцей. Кожны з тых, хто перавёў свае сумленна «начытаныя» грошы на дабрачыннасць, атрымліваюць зваротныя лісты ад тых адрасатаў, каму яны пасыпалі свае электронныя кроны. «Такім чынам дзеци бачаць, што іх чытанне супрадузы дапамагае не толькі асабістаму духоўнаму развіццю, але і прыносіць матэрыяльную дапамогу», — адзначае аўтар праекта Марцін Раман.

ВЕРШЫ Ў ТРАЛЕЙБУСАХ

З 1 чэрвяна пасажыры мурманскіх тралейбусаў (Расія) будуть слухаць вершы, расказаныя школьнікамі. Незвычайная акцыя была прымеркавана да Дня абароны дзяцей.

Праслушаць запісы вершаў, якія дэкламуюцца школьнікамі ад 7 да 10 гадоў, можна ў тралейбусах галоўных гарадскіх маршрутаў.

ЗАЙМАЙСЯ ЧЫТАННЕМ!

У новай расійскай кампаніі сацыяльнай рэкламы «Займайся чытаннем» класік літаратуры Пушкін, Гоголь і Талстой паўсталі ў якасці спартовых трэнераў. Кампанія была распрацавана рэкламным агенцтвам SLAVA па замове Федэральнага агенцтва па друку і масавых камунікацыях і Саюза кнігагандляроў Расіі.

Відэаролік кампаніі (ёсць у Сеціве) збіраюцца дэмантраваць у эфіры расійскіх федэральных тэлеканалаў, а рэкламная постараў плацяноўцу размяшчаць па ўсёй Москве.

У музычным кліпе, запісаным для кампаніі, гучыць музыка групы «Вітаміны» пры ўдзеле маладога рэпера Fike. Кліп адрасаваны найперш юнакам, бо, па словам дырэктара праекта Дзяніса Лапшынава, «у іх проблем з чытаннем больш, чым у дзяўчатаў». Менавіта таму ў кліпе гучыць фраза «Будзь мужчынам».

На рэкламных постарах, распрацаваных для кампаніі, Аляксандар Пушкін у спартовы касцюме з эмблемай дуэльных пісталетаў і са свістком у роце заклікае маладэ: «Пачынаць з невялікіх тэкстаў, паступова павялічваючы нагрузку».

Антон Чэхаў у касцюме з эмблемай чайкі і секундамерам у руцэ абяцае: «Тры падыходы па сем старонак штодня, і вынік будзе заўважаны праз тыдзень».

«Спартыўны» Леў Талстой заклікае: «Не здавайся, на 500-й старонцы адкрыеца другое дыханне».

«ЛЕНІНГРАДСКІ АРХІЎ»
БРОДСКАГА

У будынку Расійскай нацыянальнай бібліятэкі (РНБ) адкрылася выставка «Ленінградскі архіў Іосіфа Бродскага (1958-1972)». Экспазіцыя прымеркавана да 40-годдзя з моманту вымушанага ад'езда паэта з СССР.

У РНБ дэмантруюцца матэрыялы з асабістага архіва, якія з годы паэта паступілі ў бібліятэку ў 1990-х гадах. На выставе прадстаўлены дакументы, частку з якіх раней не бачылі нават даследчыкі. Грамадству дэмантруюцца рукапісы, пераклады, фатаграфіі, дзіцячыя сышкі і дзённікі Бродскага. У адной са школьніх характеристык будучага паэта, напрыклад, гаворыцца: «Хлопчык добра малюе, шмат чытае, выканайчы». На выставе ёсць і лісты, напісаныя Бродскім яшчэ ў дзяцінстве.

Асобная частка экспазіцыі адведзена пад нататнікі з чарнавікамі і чыстывікамі вершаў. Каля 90 пракцэнтаў зместу сышкі дагэтуль не апублікавана. Душапрыказчыца паэта Эн Шэлберг распавяла, што Іосіф Бродскі не любіў свое раннія верши, таму і яна выступае супраць іх выдання.

У фондзе РНБ таксама захоўваюцца каля двух дзесяткаў скрынок з асабістымі лістамі і дзённікамі паэта, якія ён папрасіў не публікаваць на працягу 50 гадоў пасля яго смерці.

Уваход на выставу ажыццяўляецца па запісе. Бібліятэка арганізувала выставу пры ўдзеле Фонда стварэння Музея Іосіфа Бродскага, а таксама Музея Ганны Ахматавай.

► ПРЕМІІ

АСТРЫД ЛІНДГРЭН...

Сёлета Міжнародная літаратурная прэмія Астрыд Ліндгрэн прысуджана пісьменніку з Нідерландаў Гуусу Куійеру (Guus Kuijjer).

Ён нарадзіўся ў 1942 годзе і сваю першую кнігу як дзяцячы пісьменнік апублікаваў у 1975-м. Творы Куійера перакладзены на многія мовы, сярод якіх шведская, німецкая, японская, італьянская і ангельская.

Міжнародная літаратурная прэмія памяці Астрыд Ліндгрэн была заснавана шведскім урадам у 2002 годзе пасля смерці вядомай пісьменніцы дзеля таго, каб садзейнічаць развіццю дзіцячай і юнацкай літаратуры. Сума грашовай узнагароды складае 5 мільёнаў шведскіх крон (500 тысяч еўра). Цырымонія ўручэння прэміі адбылася 28 траўня ў Стакгольме.

МАКСІМА ГОРКАГА...

На Капры былі абвешчаны лаўрэаты Літаратурнай прэміі імя Максіма Горкага.

Штогод гэтая прэмія ўручается італьянскім і расійскім перакладчыкам і пісьменнікам. Сёлета ў намінацыі «Перакладчыкі» пераможцам стала Ірына Заслаўская, якая зрабіла пераклад рамана П'ера Паоля Пазаліні «Шпані», а ў намінацыі «Пісьменнікі» — Вольга Слаўнікова за раман «Несмяротны».

Міжнароднае журы ўзначальвалі Віктар Ерафеев і Джавані Больёло.

На думку Больёло, раман Вольгі Слаўніковай паказвае з дапамогай грэцкім контрастнасці саўецкага мінулага і постсовецкай рэчаінасці.

ВІКТАРА АСТАФ'ЕВА...

Названы лаўрэаты Літаратурнай прэміі Фонда імя Віктора Астаф'ева.

У намінацыі «Паэзія» ім стаў Ігар Кузняцоў (г. Кемерава) за дынамізм і экспансіўнасць паэтычнай падборкі «Гульня на хуткасць». У намінацыі «Проза» — Андрэй Белазераў (г. Абакан) за ўдумлівасць і грунтоўнасць аповесці «Людзі да запатрабавання». У намінацыі «Ранні дэбют» — Даніл Лебедзев (г. Новасілірск) за свежасць погляду паэтычнай падборкі «У карабельным бары».

Журы конкурса склалі лаўрэаты прэміі мінульых гадоў, каардынатарам выступіў эксперт Фонда Астаф'ева паэт Антон Нячаев. У конкурсі ўдзельнічала больш за паўтары тысячі тэкстаў аўтараў з усіх расійскіх рэгіёнаў, а таксама краінаў блізкага і далёкага замежжа.

Літаратурная прэмія заснавана дабрачынным Фондам імя В. П. Астаф'ева (г. Краснагорск) з мэтай увекавечвання памяці вядомага русага пісьменніка, а таксама для сцвярджэння тых літаратурных традыцый, якія ён развіваў на працягу ўсяго свайго творчага жыцця.

Премія ўручается па выніках календарнага года на аснове конкурса, задача якога — выяўленне і падтрымка найболей таленавітых маладых пісьменнікаў. Удзел у конкурсе можа прынесьці літаратар не старэй 40 гадоў.

НАЙЛЕПШЫ БРЫТАНСКІ ГУМАР

Брытанскі пісьменнік-фантаст Тэры Пратчэтт атрымаў прэмію імя Вудхаўза, якая ўручается за лепшы гумарыстычны твор, напісаны аўтарам з Вялікабрытаніі. Як паведаміла «The Guardian», журы ўручыла прэмію Пратчэтту за яго раман «Разбурэнне» («Snuff»).

Гэты раман стаў 39-м у серыі, прысвечанай Плоскаму свету (дзеяние разгортаеца на планете, якая мае форму дыска). Галоўны герой Пратчэтта, паліцэйскі Сэм Вайс, з'язджаета за горад адпачыць, але там адываецца забойства...

Менавіта цыкл пра Плоскі свет прынёс Пратчэтту вядомасць. Кнігі з гэтай серыі разышліся на кільдам калія 50 мільёнаў асобнікаў. Тэры Пратчэтт з'яўляецца рыцарам ордэна Брытанскай імперыі.

Премія імя Вудхаўза ўручается з 2000 года. У 2010-м, напрыклад, яе атрымаў брытанскі пісьменнік, лаўрэат «Букера», Іэн Макьюэн. Прэмія Вудхаўза адзначыла яго твор «Сонечны».

ЛІТАРАТУРНЫ «ORANGE»

Брытанская прэмія «Orange» за лепшы раман на ангельскай мове, напісаны жанчынай, у 2012 годзе была ўручана Мадлен Мілер (Madeline Miller). На сайце прэміі паведамляецца, што журы адзначыла яе дэбютны раман «Песня Ахіла».

Раман распавядае пра адносіны Патрокла і Ахіла, прычым, як адзначыла BBC News, у творы ёсць гомасексуальны падтэкст. Журы адзначыла, што Мілер — арыгінальны, вынаходлівы і жыццепсцвярджальны аўтар. Па словах старшыні журы Джааны Тролап, Гамер мог бы ганарыцца Мілер.

Мадлен Мілер стала чацвёртай амерыканкай, якая атрымала прэмію «Orange».

Лаўрэат прэміі, якая ўручалася ўжо 17 разоў, атрымае грашовы прыз у памеры калія 50 тысячай ўдзяляраў ЗША.

НОС: «РАСІЙСКІ НОН-ФІКШН ХХ СТАГОДДЗЯ»

У Тэатры Нацыя былі ўручаны прэмія НОС. Гэта не рэгулярная прэмія: год назад НОС уручай прэмію па расійскай прозе 1973 года.

Многія мастацкія тэксты не ўкладваюцца ў разрад белетрыстыкі («мастацкай прозы»). У лонг-лісце, сярод іншых, былі тэксты Святланы Алексіевіч, Юрыя Алешы, Іосіфа Бродскага, Івана Буніна, Зінаіды Гітлус, Міхаіла Зошчанкі, Уладзіміра Набокава, Канстанціна Паустоўскага, Аляксандра Салжаніцына, Даніла Хармса, Лідзіі Чукоўскай, Валерыя Шаламава, Віктора Шклousкага.

«Перамага» Л. Я. Гінзбург.

Нон-фікшн — занадта агульнае паняцце, да таго ж, паводле выказванняў членаў журы конкурса, выветлілася, што яны схільныя лічыць, што галоўнае — не ў мастацкім фармаце, а ў выкладзеніі асабістых гісторый, сведчанняў часу, сацыяльнай сітуацыі...

РАСІЙСКІ «НАЦБЭСТ»

Лаўрэатам расійскай прэміі «Нацыянальны Бэстсэлер» у 2012 годзе стаў Аляксандар Церахаў.

Як паведаміла «RIA Навіны», пісьменнік атрымаў прэмію ў памеры 250 тысячай расійскіх рублёў за раман «Немцы», які распавядае пра жыццё сталічных чыноўнікаў.

Сам А. Церахаў на цырымоніі ўручэння прэміі (адбываўся ў Санкт-Пецярбурзе) не прысутнічаў, бо знаходзіўся на кніжным кірмашы ў Нью-Ёрку. Узнагароду за пераможцу атрымаў пісьменнік Леанід Юзэфович.

За раман «Немцы» аддалі свае галасы чацвёртыя журы. Яшчэ па адным голасе атрымалі кнігі Ганны Старобінец і Сяргея Носава.

Штогадовая расійская прэмія «Нацыянальны Бэстсэлер» упершыню была ўручана ў 2001 годзе. Легасьць лаўрэатам «Нацбэста» быў Дмитрый Быкаў.

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў novostiliteratury.ru, «Інтэрфакс-Расія», bigbook.ru, ltmuseon.ru, «The Guardian», lenta.ru, polit.ru і lit-bel.org.